

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Географічний факультет
Кафедра географії України

Завідувач кафедри
_____ проф. Лозинський Р. М.
“ _____ ” _____ 2022 р.

**Реформа адміністративно-територіального устрою
України та вивчення її проблематики в шкільному курсі
географії**
(магістерська робота)

Виконала:
студентка групи ГРОМ-21з
Баляс О.В.

Науковий керівник:
доц. Склярська О.І.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1.1. Концептуальні засади реформи адміністративно-територіального устрою України.....	7
1.2. Методика та методи дослідження адміністративних районів та територіальних громад	12
РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ.....	16
2.1. Особливості реформування районного рівня АТУ.....	16
2.2. Утворення територіальних громад в Україні.....	19
РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНУВАННЯ РАЙОННОЇ ТА НИЗОВОЇ ЛАНОК АТУ НА ПРИКЛАДІ ЧЕРВОНОГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	24
3.1. Передумови утворення Червоноградського району.....	24
3.1.1. Суспільно-географічне положення та природні ресурси.....	25
3.1.2. Історичні передумови.....	29
3.1.3. Демографічна ситуація та особливості розселення.....	30
3.2. Сучасні параметри, конфігурація та територіальні громади району.....	33
3.3. Соціально-економічний розвиток, інфраструктурний і туристичний потенціал району.....	38
3.4. Перспективи розвитку Червоноградського району в контексті децентралізації.....	51
РОЗДІЛ 4. ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ АТУ УКРАЇНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ.....	53
4.1. Методичні рекомендації щодо викладання теми в середній школі.....	53
4.2. Методичні розробки уроків з теми «Адміністративно-територіальний	

устрій України. Реформа АТУ” в шкільних курсах “Україна у світі” (8 клас), Географічний простір Землі (11 клас).....	55
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	67
ДОДАТКИ	72
Додаток А.....	73
Додаток Б.....	77
Додаток В.....	78
Додаток Г.....	80
Додаток Д.....	81
Додаток Е.....	82
Додаток Є.....	83

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТУ — адміністративно територіальний устрій.

НУШ- нова українська школа.

ОТГ – об’єднана територіальна громада.

ЦНАП – центр надання адміністративних послуг.

СГП — суспільно-географічне положення.

ТГ- територіальна громада.

ФАП- фельдшерсько-акушерський пункт.

ВСТУП

Реформа адміністративно-територіального устрою - одна з наймасштабніших реформ, яка впроваджується в Україні впродовж останніх 8 років. В результаті реалізації створено міцну низову ланку – 1469 територіальних громад з широкими повноваженнями. Парламентом було ліквідовано 490 старих районів та створено 136 нових адміністративних районів. Громадам міст та сіл було надано можливість самостійного розпорядження власними доходами і видатками. Також їх рівень та обсяг суттєво зросли. Результати реформи стосуються практично кожного громадянина, і варто згадати, що особливим чином вони стали помітними для жителів невеликих міст, селищ і сіл.

Актуальність теми визначається тим, що формування нового АТУ має вплив на подальший соціально-економічний розвиток окремих поселень, регіонів і держави загалом, відтак важливо виявити переваги чи можливі суперечності утворення нових адміністративно-територіальних одиниць, зокрема на прикладі одного з районів. Тематика адміністративно-територіального устрою та організації державного управління вивчається в середній загальноосвітній школі, зокрема в межах курсів “Географічний простір Землі” (11 клас) та “Україна в світі” (8 клас). Суттєві зміни відбуваються у шкільній програмі й в контексті провадження стандартів Нової української школи (НУШ). Належне висвітлення проблематики реформування АТУ України є запорукою добрих знань учнів та формування відповідних компетентностей (передусім соціальної і громадянської).

Мета магістерської роботи – суспільно-географічне дослідження передумов та результатів адміністративно-територіальної реформи в Україні, особливостей функціонування нових ланок АТУ, зокрема на прикладі Червоноградського району Львівської області; розроблення методичних рекомендацій щодо вивчення проблематики в середній загальноосвітній школі.

Відповідно до мети магістерської роботи виділяємо такі завдання :

- 1) опрацювати концептуальні засади та передумови реформи децентралізації в Україні;
- 2) узагальнити методику дослідження адміністративного району і територіальних громад;
- 3) проаналізувати результати адміністративно-територіальної реформи;
- 4) обґрунтувати перспективи розвитку Червоноградського району у контексті децентралізації
- 5) розробити методичні рекомендації щодо викладання теми у курсі шкільної географії.

Об'єкт дослідження – адміністративно-територіальний устрій України та його реформування (зокрема на прикладі Червоноградського району Львівської області).

Предмет дослідження – суспільно-географічні аспекти функціонування нового адміністративно-територіального устрою (на прикладі Червоноградського району) та особливості вивчення проблематики у шкільному курсі географії.

Робота виконана на основі аналізу літературних та картографічних джерел, офіційних даних Офісу підтримки реформ, Міністерства розвитку громад і територій, матеріалів, що пов'язані з територією дослідження, а також власних спостережень. Отримані результати та висновки дослідження доцільно буде використати під час вивчення теми АТУ України та його реформування у шкільному курсі географії.

Робота складається зі вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел (всього 44 позиції), додатків. Текстова частина доповнена рисунками та таблицями. Загальний обсяг роботи 83 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Концептуальні засади реформи адміністративно-територіального устрою України

Особливості становлення і функціонування адміністративно-територіального устрою України є об'єктом дослідження багатьох істориків, географів, соціологів, економістів, фахівців з державного управління та ін. У цих дослідженнях йдеться про позитивні та негативні аспекти територіальної організації державної влади і місцевого самоврядування та здебільшого подаються рекомендації щодо децентралізації шляхом утворення адміністративно-територіальних одиниць низового рівня з ширшими повноваженнями.

Адміністративно територіальний устрій - це законодавчо закріплена система поділу держави на територіальні підрозділи, відповідно до якої утворюється система органів державної влади та місцевого самоврядування. Вчений М.С. Дністрянський у формуванні АТУ пропонує не брати до уваги насамперед різноманітні регіональні відмінності, чи виділення територій за певними ознаками, а наявність районоформуючого центру, який забезпечить внутрішню цілісність території і соціально-економічну стабільність [25].

Необхідність розробки нового адміністративно-територіального устрою України постала ще 1991 р., але зміни у територіальній організації влади було відтерміновано у зв'язку із більш актуальними питаннями. Верховна Рада України 1997 р. ухвалила Закон України «Про адміністративно– територіальний устрій України» у першому читанні, президент неодноразово передавав свої поправки та зауваження, але друге читання так і не відбулося.

Знову до проблеми реформування адміністративно-територіального устрою повернулися 2005 р. На чолі із віце-прем'єр-міністром Р. Безсмертним була створена робоча група, яка розробила модель місцевого самоврядування,

що базувалася на максимальному делегуванні повноважень органам місцевого самоврядування та на принципі субсидіарності. Вперше йшлося про об'єднання сіл, селищ до розмірів, які здатні забезпечити їхню самодостатність. Концепція передбачала трирівневу систему устрою, базовим рівнем місцевого самоврядування визначалася громада. Важливо, що запропоновані були кількісні параметри для утворення нових адміністративно-територіальних одиниць: для громад – 5 тисяч жителів, для району – 70 тисяч, для області – 750 тисяч. Розпочинати реформу планувалося зі змін на базовому рівні. Запланована концепція отримала неоднозначні оцінки експертів та була широко обговорювана громадськістю, але знову не була реалізована. Запропоновані інновації не були сприйняті широкою громадськістю, яка побачила у реформі загрозу якісного погіршення надання послуг громадянам. Крім того, адміністративно-територіальна реформа потребувала паралельного проведення інших масштабних реформ, які мали б наповнити її економічним та соціальним, а не лише політичним змістом. Чергове загострення внутрішнього політичного суперництва в Україні призвело до згортання територіальної реформи та її відкладення на невизначений час.

Важливі теоретичні розробки щодо реформи АТУ має суспільна географія. Аналіз проблем адміністративно-територіальної організації держави, а також методичні обґрунтування нового формату АТУ знаходимо в працях М. Барановського, М. Дністрянського, А. Доценка, Ф. Заставного, О. Заставецької, Л. Заставецької, Я. Олійника, М. Паламарчука, М. Пістуна, О. Топчієва, О. Шаблія, Л. Шевчук та ін. Зокрема, в багатьох працях М. Дністрянський детально проаналізував параметри сучасного адміністративного устрою України. Вчений пропонує створити ще три райони (Уманський, Криворізький та Маріупольський), для подолання периферійності окремих регіонів [8]. О. Шаблій пропонував схему дворівневого поділу шляхом розукрупнення областей по 2-6 округів [40, с. 81].

Вчений М. Барановський у своїх публікаціях, зазначає що, успіх

адміністративно-територіальної реформи залежить від того, які населені пункти стануть громадським центром. У багатьох регіонах країни (особливо на півночі), вченим було досліджено певні диспропорції у людності, негативна діяльність демографічної статистики в більшості центрів громад часто призводить до падіння соціально-економічного потенціалу та є однією з загроз, яку потрібно враховувати у реформуванні АТУ [2].

Л. Заставецька, досліджуючи системи розселення, зазначила, що для того, щоб сільські громади в аграрних регіонах України були успішними, спроможними, їхня людність має становити не менше 3 тис. осіб [10]. На думку О. Заставецької, непродумане збільшення відстаней до центрів громад погіршить доступ до основних адміністративних, освітніх, медичних та культурних закладів, а передумовою цього стане транспортна доступність [11].

Тенденції та результати Європейської хартії самоврядування спонукають українську владу запозичити найкращі результати для розвитку територіальних громад. На законодавчому рівні зміни почалися у 2014 році. До реалізації реформи були залучені: Офіс Президента України та Президента України, Головні департаменти розвитку, обласні та районні адміністрації, Міністерство розвитку громад, сільські та міські ради та інші уповноважені органи. Базовою основою реформи стала Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014), закон України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та зміни до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації.

Реформа передбачає добровільне об'єднання та укріплення територіальних громад, що здійснюється відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування (рис 1.1.).

Згідно з Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації необхідно:

- 1) формування державної політики на рівні територіальних громад;

Рис 1.1. Передумови для проведення реформи АТУ [37]

- 2) Забезпечення демократизації та прозорості процесів державного управління та якості надання послуг;
- 3) Максимальне врахування потреб населення, відповідно до європейських стандартів.
- 4) Розмежування між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади [31].

Мета реформи полягає у “створенні ефективних органів місцевого самоврядування для того аби забезпечити та підтримати повноцінне середовище для громадян, надати високоякісні та доступні публічні послуги, становлення інститутів народовладдя та узгодження інтересів держави і територіальних громад” [7].

Необхідність реформування АТУ є безсумнівним, враховуючи важливість децентралізації та самоуправління для створення найкращих соціально-економічних умов. Повноваження передалися на місця (у територіальні громади); кошти, які надходять, самостійно витрачаються на потреби місцевих

жителів.

З 2014 року розпочався процес формування нових адміністративно-територіальних одиниць – об'єднаних територіальних громад. У 2020 році затверджено підсумкові Перспективні плани 1469 територіальних громад (ТГ), які покривають 100 % території України, і їхні зовнішні кордони тепер збігаються з кордонами районів. А Постановою "Про утворення та ліквідацію районів" від 17 липня 2020 р. Верховна Рада України затвердила нові райони: було ліквідовано 490 старих, диспропорційних і створено 136 нових укрупнених районів, кожен з яких не менше 150 тисяч населення, що власне відповідає європейському підходу до формування субрегіонального рівня [32].

Методика формування спроможних територіальних громад, визначена авторами реформи визначає критерії щодо площі, кількості населення, відстані до центру громади, забезпеченості закладами інфраструктури. Відповідно до методики формування спроможних територіальних громад, вважається, що громади сіл, селищ та містечок, які добровільно об'єдналися, здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити високий рівень надання послуг у різних сферах (освіти, здоров'я, культури, житлово-комунального захисту, соціального захисту), що враховували б фінансове забезпечення, кадрові ресурси та розвиток інфраструктури певної адміністративно-територіальної одиниці [30].

Основними критеріями офіційно узгодженої оцінки рівня спроможності громади є:

- чисельність населення, що постійно проживає на території спроможної територіальної громади;
- кількість учнів, що здобувають освіту в закладах загальної середньої освіти, розташованих на території спроможної територіальної громади;
- площа території спроможної територіальної громади;

- індекс податкоспроможності бюджету спроможної територіальної громади;
- частка місцевих податків та зборів у доходах бюджету спроможної територіальної громади.

Для кожного критерію визначається певне числове значення (індекс). Так, критерії спроможності є різними для малих громад (до 3 тис. жителів, до 200 км²), середніх (3-5 тис. жителів та 200-400 км²) і великих (понад 5 тис. жителів і понад 400 км) [28].

Не завжди об'єктивно, а й часто суб'єктивно по відношенню до певних територіальних громад, межі змінювались, тому деякі конфігурації далекі від тих, які були в методиці Кабінету Міністрів; не завжди враховувались історичні, культурні, ментальні та навіть географічні особливості тих чи інших громад. Викликами нової реформи є ймовірність закриття окремих адміністративних, культурних та медичних закладів, а також зниження функціональності та потенціалу малих міст і сіл, які були центром області. Одночасно міста, містечка, а також села, які стали центрами громад мають значні перспективи для розвитку. Досягти позитивних результатів реформи неможливо без вирішення проблем транспортного сполучення, стану доріг, розширення соціальних установ та організацій, що надають послуги, а також розширення мережі прибуткових галузей.

1.2. Методика та методи дослідження адміністративних районів і територіальних громад

Для проведення цілісного суспільно-географічного дослідження адміністративно-територіального устрою, його реформування на прикладі одного з районів, а також методики вивчення цієї проблематики в шкільному курсі географії, потрібно використати багато різноманітних методів і методик. Наукові методи поділяють на три великі групи: філософські, загальнонаукові та науково-конкретні. Філософський метод — це застосування до наукового

дослідження категорій, конструкцій, принципів і законів певної філософської системи. Загальнонауковий метод – це інструмент і метод, який використовується для трансформації того чи іншого у всіх або багатьох галузях, маючи на увазі особливості конкретного об'єкту дослідження. Науково-конкретні методи використовуються в різних науках або генетично пов'язаних дослідницьких групах.

У дослідженні суспільно-географічних аспектів формування та функціонування нових адміністративно-територіальних одиниць – районів та територіальних громад важливо дотримуватись наступних етапів. Підготовчий етап включає вибір інструментів для дослідження, складання структури, цілей, стратегії, узагальнення методики. Польовий етап полягає у пошуку інформації, аналізі різних літературних, статистичних та картографічних даних та показників. Збираються статистичні та картографічні матеріали, необхідні для цього дослідження. Виконання дослідницьких завдань передусім залежить від повноти інформації, зібраної для вивчення тематики, використання набору кількісних даних, що описують об'єкт дослідження.

Третій – аналітичний етап дослідження передбачає встановлення зв'язків між факторами та суспільно-географічною ситуацією, виявлення тенденцій, закономірностей, негативних та позитивних аспектів розвитку території дослідження, а також проблем і перспектив функціонування нових адміністративно-територіальних одиниць. Розвиток адміністративного району та територіальних громад залежить від багатьох чинників: географічне положення території, природно-ресурсний потенціал, населення та його традиції, наявний виробничий фонд та рівень суспільного розвитку, діяльність органу управління тощо. Тому на цьому етапі важливо дослідити вплив цих факторів на утворення та функціонування адміністративно-територіальних одиниць, забезпечення їхньої спроможності. Вивчається конфігурація, параметри району та територіальних громад, соціально-економічні, екістичні, фінансові та інші аспекти діяльності. Зазначаються позитивні аспекти та

виклики реформування адміністративно-територіального устрою на прикладі Червоноградського району та його громад. І нарешті – прикладний етап передбачає впровадження аналітичних матеріалів, висновків у методичну базу шкільної середньої освіти, безпосередньо у методичних розробках конспектів уроків по темі АТУ України та його реформування.

Методика наукового пізнання передбачає установлення певної послідовності здійснення наукового дослідження, визначає порядок застосування методів. На кожному з виділених етапів можна окреслити послідовність методів, які використовуються для дослідження. Так, на початкових етапах широко використовуємо *літературний метод* — опрацювання та аналіз літературних джерел з метою вивчення дослідження обраної території. *Історико-географічний* аналіз являє собою базовий метод, який застосовується для виявлення об'єктивних передумов формування нових районів та територіальних громад. *Спостереження*, узагальнення власних спостережень під час дослідження, також полягає у спілкуванні з місцевими жителями та органами влади [5]. Методи візуальної зйомки використовуються при мікрогеографічній зйомці та плануванні розвитку сіл, селищ і міст, що створює широкий суспільно-географічний опис території. Візуальні спостереження доцільно поєднувати з іншими методами дослідження при суспільно-географічному аналізі.

Третій етап характеризується обробкою зібраного матеріалу, поділом цього матеріалу на частини та за планом, статистичною обробкою матеріалу, побудовою таблиць, графіків, картографічною обробкою інформації. На цьому етапі використовують різні методи дослідження. *Картографічний* – власне карта, буде відображати ті чи інші особливості досліджувальної території та як вона змінювалась. Це один з найважливіших методів географічного дослідження. Новим аспектом відображення є поєднання динамічного відображення, прогнозного планування та оцінки; використання карти для отримання нової інформації про досліджувані явища. Це робиться шляхом

читання інформації на карті, аналізу її різними способами. За допомогою картографічних методів порівнюють економічні та демографічні показники окремих районів області, міст чи сіл. Метод моделювання — це вивчення об'єктів, подій і процесів не безпосередньо, а за допомогою замінників: моделей. Географія включає макети, малюнки, схеми, копії, плани, карти, графіки тощо.

Також у дослідженні адміністративно-територіальних одиниць використовують *системний підхід* — для того аби визначити спрямованість суспільно-географічного розвитку територіальних громад та районів; *метод синтезу та порівняльного аналізу* - для зіставлення особливостей розвитку територіальних громад в процесі реалізації реформи; *статистичний метод* – для оцінки поточної ситуації розвитку територіальних громад. При опрацюванні статистичних даних аналізуємо динаміку та територіальні відмінності чисельності населення, площі територіальних громад, фінансові показники та ін. Цей метод дозволяє зробити аналіз та зробити висновок розвитку того чи іншого явища чи процесу.

Для сучасних досліджень актуальні комп'ютерні технології завдяки яким легко опрацювати велику кількість інформації, а також змоделювати територію та створити картографічні зображення.

РОЗДІЛ 2

РЕЗУЛЬТАТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

2.1. Особливості реформування районного рівня АТУ

Постановою "Про утворення та ліквідацію районів" від 17 липня 2020 р. Верховна Рада України затвердила нові райони: було ліквідовано 490 старих, диспропорційних і створено 136 нових укрупнених районів. Позитивними аспектами таких змін можна вважати зменшення бюрократичного апарату та його фінансування, а також надання ширших повноважень і ресурсів громадам задля забезпечення життєдіяльності населення на місцях. Однак, досі не узгоджено процедури розподілу повноважень і фінансових ресурсів між громадою та районом.

Актуальною проблемою залишається відсутність чітких критеріїв для утворення районів, що як наслідок призводить до їхньої надмірної диференціації за кількістю населення, площею та нерівномірної доступності та віддаленості від адміністративного центру. Сутність цієї проблеми полягає у невизначеності правового регулювання питань адміністративно-територіального устрою. Слід відмітити, що основні засади територіального устрою України визначено лише на конституційному рівні (розділ 9 Конституції України). Спеціального закону про адміністративно-територіальний устрій досі немає [41].

Утворення більших за площею і людністю районів у багатьох випадках мало б усунути надмірні диспропорції районного поділу, які існували дотепер. Однак, все ж простежується певний дисбаланс у розрізі нових 136 районів: деякі мають населення понад 1 мільйон осіб (Харківський, Дніпровський райони), інші — менше ста тисяч (Верховинський).

Найбільша кількість районів в результаті реформування середньої ланки

АТУ функціонує у Донецькій, Луганській (по 8), Київській, Одеській, Харківській, Львівській, Дніпропетровській (по 7) областях. У Вінницькій та Закарпатській – по 6, Запорізькій, Івано-Франківській, Сумській, Херсонській, Чернігівській – по 5, Волинській, Житомирській, Кіровоградській, Миколаївській, Полтавській, Рівненській – по 4. Найменша кількість районів в Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій (по 3). У тимчасово анексованому Криму замість 14 районів утворено 10 нових [12] (додаток А).

На Львівщині до адміністративно-територіальної реформи було двадцять районів, а після – стало сім (Червоноградський, Львівський, Золочівський, Самбірський, Стрийський, Яворівський, Дрогобицький) [18], з центрами у найбільших містах, з найбільш зручним положенням (додаток Б).

Найбільшим за площею у Львівській області є Львівський район, а найменший Дрогобицький. Найменша кількість населення у Золочівському районі а лідирує Львівський район (табл 2.1.).

Таблиця 2.1.

Адміністративні райони Львівської області

Райони області	Площа, тис. км²	Кількість населення, тис. осіб	Кількість територіальних громад
Дрогобицький	1,5	239,0	5
Золочівський	2,9	163,3	7
Львівський	5,0	1150,4	23
Самбірський	3,2	227,7	11
Стрийський	3,8	327,7	14
Червоноградський	3,0	233,0	7

Яворівський	2,4	180,9	6
-------------	-----	-------	---

В процесі реформування районної ланки АТУ є певні суперечності. У багатьох випадках за право бути райцентром боролися одночасно декілька міст. Наприклад, у Чернігівській області – Мена, Корюківка та Новгород-Сіверський. У Волинській області м. Нововолинськ не став районним центром, натомість через більш центральне положення ним став м. Володимир-Волинський. Також північно-західні райони у Рівненській області, які більше тяжіють до м.Сарни об'єдналися навколо м. Вараш. Не завжди центральне розміщення районних центрів буде відповідати дійсності. Насамперед, вони мають мати якісну транспорту інфраструктуру, та потенціал бути центральним містом. У гірській місцевості відстежується найменші за площею райони Рахівський, Верховинський, Косівський, що в першу чергу зумовлено нерівномірним дисперсним розселенням у горах та віддаленістю одним від одного.

Більшість районів, що сформувалися мають найбільші площі навколо обласних центрів: Полтавський (10,85 тис. км²), Хмельницький(10,76 тис км²), винятком є Луцький район менший ніж Ковельський та інші. Такі міста як Ірпінь, Нововолинськ, Енергодар, Сміла, Горішні Плавні та інші втратили статус районного центру не зважаючи на те, що мають добре розвинуту інфраструктуру та високі показники людності.

Добитися ситуації, коли всі райони відповідно до Методики мали б 150 тис. осіб, не вдалося. Не вдалося також подолати проблему непропорційності районів за кількістю населення. Адже “до реформи максимальне значення людності району (Харківський район) перевищувало мінімальне (Поліський район) у 30 разів, тепер ця різниця становить 58 разів (Харківський та Верховинський райони відповідно)” [44].

Отже, формування нових районів в Україні у 2020 році здійснене відповідно до європейської практики територіального управління, а саме - рівня NUTS-3 територіальних статистичних одиниць ЄС. Однак, існує багато

суперечливих моментів щодо складу окремих районів, включення тих чи інших поселень та громад до їхнього складу, а також в окремих випадках – й вибору центрів районів. Не узгоджено й досі, яким чином будуть фінансуватися райони, якими будуть їхні повноваження.

2.2. Утворення територіальних громад в Україні

За реформою АТУ в Україні первинною ланкою є 1469 територіальних громад (ТГ). Процес утворення громад розпочався ще у 2015 році і першочергово був добровільним. Однак, через відносно повільний процес об'єднання, а також через фінансову неспроможність багатьох малих громад, які першими об'єднались, все ж було внесено неодноразово корективи у перспективні плани і остаточні рішення були затверджені в першій половині 2020 року. Укрупнення відбулося довкола райцентрів, інших міських поселень, рідше – довкола великих сіл. Загалом по Україні з усієї кількості територіальних громад (1469), 413 – міські (з них 23 громади, об'єднані довкола обласних центрів, 113 – новими райцентрами), 448 – селищні, 613 – сільські.

Територіальна громада – це група громадян, об'єднаних територією, на якій вони проживають, які мають спільні інтереси та беруть активну участь у вирішенні проблем, пов'язаних із цією територією [1].

Відповідно до Закону України для створення ТГ міст, сіл та селищ необхідно дотримання певних умов:

1) у складі об'єднаної територіальної громади не може існувати іншої територіальної громади, що має свій представницький орган місцевого самоврядування;

2) територія об'єднаної територіальної громади повинна бути нерозривною;

3) об'єднана територіальна громада має бути розміщена в межах Автономної Республіки Крим;

4) при прийнятті рішень щодо добровільного об'єднання беруть до уваги чинники (природні, історичні, етнічні, культурні та інші), які впливають на соціально-економічний розвиток громади;

5) якість та доступність послуг не можуть бути нижчими аніж до об'єднання громад [29].

Процес об'єднання територіальних громад довгий та складний, здійснюється він з урахуванням згоди місцевого населення та його активної участі у процесі. Відбувається об'єднання у декілька етапів: добровільне об'єднання; вивчення та обговорення пропозиції щодо об'єднання; прийняття рішення про згоду на добровільне об'єднання та підготовка проєкту; подання рішення до обласної адміністрації; прийняття рішення про добровільне об'єднання територіальних громад [29].

Однією з передумов створення спроможних об'єднаних територіальних громад є вирішення питання фінансування та його економічної стабільності. Спроможність є важливим показником, адже визначає створення якнайкращих умов для населення.

У Вінницькій області створено 63 територіальні громади, в Волинській – 54, Дніпропетровській – 86, Донецькій – 66, Житомирській – 66, Закарпатській – 64, Запорізькій – 67, Івано-Франківській – 62, Київській - 69, Кіровоградській – 49, Луганські – 47, Львівській – 73, Миколаївській – 52, Одеській- 91, Полтавській – 60, Рівненській – 64, Сумській – 51, Тернопільській – 55, Харківській – 56, Херсонській – 49, Хмельницькій – 60, Черкаській – 66, Чернівецькій – 52, Чернігівській – 57. Найбільша кількість територіальних громад в Одеській та Дніпропетровській областях, найменша – у Сумській та Чернівецькій (табл 2.2.)

Таблиця 2.2.

Кількість територіальних громад по областях

Регіон	Кількість ТГ	З них, %		
		міські	селищні	сільські
Вінницька	63	28	35	37
Волинська	54	20	33	47
Дніпропетровська	86	24	31	45
Донецька	66	64	24	22
Житомирська	66	17	33	50
Закарпатська	64	16	28	56
Запорізька	67	21	27	52
Івано-Франківська	62	24	35	41
Київська	69	35	33	32
Кіровоградська	49	25	33	42
Луганська	37	54	35	11
Львівська	73	53	23	23
Миколаївська	53	8	18	26
Одеська	91	21	27	52
Полтавська	60	25	32	43
Рівненська	64	17	22	62
Сумська	51	29	30	41
Тернопільська	55	32	31	36
Харківська	56	30	46	24
Херсонська	49	18	41	41
Хмельницька	60	20	35	45
Черкаська	66	23	15	62
Чернівецька	52	21	14	65
Чернігівська	57	30	42	28
АР Крим	*			

Об'єднання територіальних громад, яке відбувалось добровільно дало

поштовх до створення влади, якими до цього володіла влада міст обласного значення. Також варто зазначити, що при створенні громади слід врахувати індекс податкоспроможності, що повинен бути не менше 0,3. Спроможною можна вважати громаду, де податок на доходи має складати 30 % від загального показника в Україні [19].

Розробляються різні Методики для визначення громад спроможними. Загалом, спроможними територіальні громади вважаються, коли вони забезпечують працевлаштування та гарантують якість у всіх сферах суспільного життя. Також надаються послуги в галузі науки, медицини, культури, а громадянські права надійно захищені. Так, з 2015 р. до 2021 р. власні доходи місцевих бюджетів збільшилися з 68,6 млрд. грн. до 289,9 млрд. грн, тобто у 4 рази. Загалом, найкращі фінансові показники мають громади, сформовані обласними центрами, а також міські, селищні або сільські громади біля великих міст. Найбільше багатих громад у Дніпропетровській, Запорізькій та Київській областях, тоді як дотаційних найбільше – у Закарпатській, Чернівецькій та Івано-Франківській [16].

Центр ТГ дає назву майбутньому об'єднанню, має добре розвинену інфраструктуру та знаходиться найближче до географічного центру. Територіальні громади – це суб'єкти місцевого самоврядування зі спеціальними функціями для визначення його правового статусу.

З утворенням територіальних громад відбувається вже помітне покращення життя населення. Робиться ставка для задоволення потреб, надання якісних послуг, побудова якісного дорожнього сполучення та іншої інфраструктури. Звичайно ж, існують і певні недоліки, які потребують усунення, але усі труднощі, що виникають виробляють згодом ще спроможніші територіальні громади з впевненими лідерами.

Також на прикладі Львівщини було виявлено, що існують значні відмінності у розмірі та населенні громад, багато сіл залишаються за межами зон доступу громадських центрів [39].

У досліджуваному мною Червоноградському районі було створено сім територіальних громад (Белзька тергромада, Добротвірська, Радехівська, Червоноградська, Великомоствівська, Лопатинська та Сокальська).

У рейтингу областей щодо формування спроможних територіальних громад лідирують Житомирська, Хмельницька, Дніпропетровська, Чернігівська та Запорізька області, найнижчі показники мають Вінницька, Кіровоградська та Закарпатська [17].

За фінансовими показниками діяльності громад у 2020-2021 рр. більшість з них виявилися успішними. У 2022 році, з початком повномасштабної війни Росії проти України багато поселень північно-східних, південних регіонів зазнали масштабних руйнувань соціально-економічної інфраструктури, людських втрат. Серед них – одні з найуспішних громад (Енергодарська та Запорізька, Галицинівська і Миколаївська, Богодухівська і Харківська, Музиківська та інші). Ці громади потребуватимуть значних фінансових вливань для відбудови для забезпечення безпеки.

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНУВАННЯ РАЙОННОЇ ТА НИЗОВОЇ ЛАНОК АТУ НА ПРИКЛАДІ ЧЕРВОНОГРАДСЬКОГО РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Передумови утворення Червоноградського району

Червоноградський район утворився внаслідок проведення реформи АТУ у 2020 році. До складу району увійшли Радехівський, Сокальський, частина Кам'яно-Бузького (Добротвірська ОТГ), частина Жовківського району (Купичволя та Боянець, що увійшли до Великомоствіської ОТГ), місто Червоноград, Соснівка та Гірник. Таким чином, на території району є 7 міст — Великі Мости, Белз, Радехів, Сокаль, Соснівка, Угнів, Червоноград, 4 селища — Лопатин, Добротвір, Гірник, Жвирка, 194 сіл.

Однією з передумов створення району стало те, що його центр вже мав сформований імідж потужного гірничого міста на півночі Львівської області, добре розвинуту транспортну інфраструктуру та вигідне географічне положення, а також тривалий час виконував функції міста обласного значення.

Насамперед укрупнення відбулось через те, що старі райони були неефективними та їм були необхідні зміни. Також, враховувалось і те, що тривалий період часу не брали до уваги різноманітних показників розвитку, економіки, кількості населення та інших. Території районів були малими, відомі численні випадки корумпованості райдержадміністрацій, що необхідно було подолати. Нам потрібно рухатися вперед – до справді децентралізованого та

демократичного суспільства з ефективним самоврядуванням.

Місто Червоноград внесено до переліку міст, які потрібно перейменувати в рамках політики декомунізації, історична назва міста Кристинопіль [13 с. 235]

Площа території Червоноградського району становить – 2969,3 кв.км, в тому числі: - Червоноградська територіальна громада - 228,2 кв.км; - Сокальська територіальна громада - 677,4 кв.км; - Радехівська територіальна громада - 709,6 кв.км; - Белзька територіальна громада - 457,3 кв.км; - Великомоствівська територіальна громада – 318,1 кв.км; - Добротвірська територіальна громада – 204,5 кв.км; - Лопатинська територіальна громада - 374,2 кв.км [42].

3.1.1. Суспільно-географічне положення та природні ресурси

Суспільно-географічне положення (СГП) є єдиним з найважливіших об'єктивних факторів господарського і демографічного розвитку території. Це не лише локалізація об'єкту в просторі, але й взаємозв'язки з оточенням, котрі можуть стимулювати розвиток чи навпаки – лімітувати його.

Червоноградський район розташований на півночі Львівської області. Адміністративний центр району у місті Червоноград. Район межує: на півночі з Володимир-Волинським районом ($50^{\circ}38'31''$ пн.ш, $24^{\circ}21'59''$ сх.д), на заході з Луцьким районом ($50^{\circ}23'18''$ пн.ш, $24^{\circ}13'36''$ сх. д), на сході з Люблінським воєводством республіки Польща ($50^{\circ}34'31''$ пн.ш, $24^{\circ}06'29''$ сх.д), на півдні межує з Львівським районом ($50^{\circ}12'07''$ пн.ш, $24^{\circ}07'51'$ сх.д). Площа району - 2,97 тис. км². Віддаленість від морів: Чорне – 750 км, Азовське — 1010 км (рис 3.1.).

Рис 3.1. Суспільно-географічне положення Червоноградського району

Одна з головних переваг району – його вигідне географічне положення. Добре розвинута транспортна мережа, автострада загальнодержавного значення «Львів – Червоноград – Ковель». Відстань залізницею до обласного центру становить 95 км, а автошляхами – 78 км. Кількість населених пунктів у районі 205, місто Угнів є найменшим містом України, з кількістю населення 1200 осіб. Кількість населення у Червоноградському районі становить 231,53 тис. осіб.

Вигідне географічне розташування області залежить від її прикордонного статусу та розвинутого міжнародного сполучення України з Польщею, що сприяє розвитку транскордонного співробітництва, активному використанню транзитного потенціалу та розвитку міжнародного співробітництва. Через територію Червоноградського району проходить ряд важливих автомобільних та залізничних шляхів: Ковель - Володимир-Волинський-Червоноград-Жовква; Червоноград - Рава-Руська; Угринів-Хоробрів; Броди-Червоноград; Львів-Луцьк; Рівне-Млинів-Берестечко-Буськ-Перемишляни; - залізнична колія Львів - Ковель, від якої в районі Червонограда є відгалуження на Раву-Руську; - залізнична колія Сокаль-Львів і Львів-Сокаль (з зупинками в м. Червоноград); - залізнична колія Стоянів-Львів.

Особливістю тектоніки Червоноградського району є його розташування

на західному зануреному схилі Українського щита та безпосередня близькість до складчастої споруди Карпат. У геологічній будові Львівського кам'яновугільного басейну задіяні осадові відклади, які залягають на докембрійському фундаменті та перекриваються мезозойськими та частково неогеновими утвореннями [15].

Рельєф місцевості є здебільшого рівнинним, сприяє компактному розміщенні населення. Поклади кам'яного вугілля сприяють розвитку у районі гірничодобувної промисловості. Серед важливих факторів, які змінюють рельєф, варто виокремити діяльність людини, яка створює антропогенні форми.

Клімат Червоноградського району характеризується своєю схожістю: м'якістю, яка виявляється у невеликих різницях температури літа та зими, та високою зволоженістю. Клімат району помірно – вологий. Пересічна температура січня у Червоноградському районі складає $-4,2$, $-4,4^{\circ}\text{C}$, липня $+18,0$, $+18,4^{\circ}\text{C}$. Період із температурою понад 10°C становить в середньому 155 - 160 днів. Середньорічна норма опадів становить 560-640 мм на рік. Висота снігового покриву 8 - 12 см. Основна кількість опадів випадає в теплий період року [15].

Гідрологічна мережа Червоноградського району розвинута добре, головно представлена річкою Західний Буг з притоками Рата, Солокія, Варяжанка та іншими малими річками. У ХХ ст. з виробничою та рекреаційною метою утворено водосховища та стави. Живлення річок – змішане ґрунтово-снігово-дощове [36].

Ґрунти на Червоноградщині є найродючішими у Львівській області через велику кількість чорнозему. Малогумусний чорнозем утворений на продуктах вивітрювання крейди і багатий кальцієм. Вміст гумусу в них порівняно невеликий - 3,5-4,2%. Чорноземно-лучні ґрунти поширені в низинних частинах рельєфу. Вони утворюються під трав'яною рослинністю в умовах неглибокого залягання ґрунтових вод. Мають гарну структуру і високу плодючість. Вміст гумусу 5-6%. Завдяки своїй родючості вони придатні для вирощування багатьох

культур (ячмінь, пшениця, цукрові буряки, кукурудза, цукрові буряки, огірки, помідори та ін.).

На рослинний покрив Червоноградського району впливає рівнинний рельєф території, а також кліматичні умови. Площа лісів 37,5 тис. га. Природно-заповідний фонд представлений ботанічним Волицьким заказником де охороняють лікарські рослини (журавлину звичайну, валеріану лікарську та інші). Болото заказника є регулятором водного режиму території. Також у межах Червоноградського району ведеться робота по створенні нового Національного природного парку «Надбужжя» імені Блаженнішого Любомира Гузара, у склад парку ввійдуть заболочені землі, заплави та збережені території у природному стані де збереглися біотопи з рідкісними червонокнижними видами. До того в межах району є 8 заповідних урочищ місцевого значення (додаток В).

Червоноградський район має цікаві природні об'єкти, до них належать заказники, заповідні урочища, пам'ятки природи та ін. У Червоноградському районі виділяють три заказники. Волицький, Федорівка та Великий ліс. Перший відноситься до ботанічного типу і має загальнодержавне значення, у ньому охороняють лікарські рослини (журавлину звичайну, валеріану лікарську та інші). Болото заказника є регулятором водного режиму території. Федорівка – місцевого значення, створений з метою збереження цінних дубових і соснових лісів в межах Сокальського пасма. У трав'яному покриві виділяють: папороть, валеріану лікарську, конвалію, чорницю, деревій, вороняче око та інші. Великий ліс розміщений поблизу с. Комарів і створений з метою збереження насаджень Малого Полісся.

Три заповідних урочища:

- ◆Борове (створено з метою збереження соснових насаджень Надбужанської котловини);
- ◆Борок (створено з метою збереження насаджень граба);

◆Великомостівське (створено з метою збереження соснових насаджень Надбужанської котловини);

Найбільшу площу земель природо-охоронного призначення спостерігаємо у Сокальській територіальній громаді 2917,10 га. А найменшу у Червоноградській громаді 1,0 га. Землі оздоровчого призначення є у Сокальській громаді. Серед земель рекреаційного призначення найвищий показник у Червоноградському районі має Сокальська 11,66 га та Червоноградська 10,48 га територіальні громади значно менші ділянки спостерігаються у Великомоствській 2,20 га та Добротвірській 0,30 га громадах [4].

Також виділяється парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва під назвою Парк 18 століття площею 5 га розміщений в с. Тартаків. На території парку також розміщена садиба Потоцьких. Замок був побудований в XVIII ст., замок оточений густою рослинністю (соснами, вільхами, вербами та інші) [15].

3.1.2. Історичні передумови

Місто Червоноград є головним економічним центром на півночі Львівської області, вигідне географічне положення сприяло його швидкому розвитку. Рівнинний рельєф та ріка Західний Буг сприяли компактному розселенню населення ще з давніх-давен. Найбільший розквіт Червонограда (Кристинополя) припадає на період володіння ним графа Салезія Потоцького (1756 - 1762). В кінці 18 століття місто значно розбудувалось, згодом був період занепаду. Пожвавлення економічного та культурного життя в Кристинополі відбулося у другій половині 19 століття. Відбудовується млин, пожвавлюється торгівля, Кристинопіль стає одним з головних місць торгівлі зерном [24].

Край формувався історично, починаючи з Галицько-Волинського князівства і до нашого часу. Поселення району мають спільне історичне минуле, самобутнє історико-культурне середовище, багаті на пам'ятки архітектури та містобудування, історії, мистецтва та археології.

Також у давні часи, місцевість Червоноградського району славилась торгівельними шляхами, річка Західний Буг на Сокальщині була судноплавною. У Сокальській громаді, як і у інших громадах району у час війни було знищено єврейську громаду та знищено єврейські поселення. Також колись територією Червоноградського району проходив торгівельний шлях під назвою Гостинець, який з'єднував Сокаль з Великими Мостами [23].

Містечко Белз є найменшим містом України, а у давнину воно було столицею однойменного Польського воєводства. Згодом, для Белза, як і для більшості населених пунктів Галичини, починається період важких випробувань – період турецько-татарського нападу.

На Радехівщині найбільший розквіт простежувався у період правління тут графа Бадені, згодом дуже багато пам'яток було зруйновано у період війни. Селище Лопатин засноване у 1366 році відносилось до Белзького князівства; у часи радянської влади було районним центром. Має одну видатну пам'ятку архітектури – костел Непорочного Зачаття Діви Марії [22].

Через Великомоствівську територіальну громаду проходив торгівельний шлях до Белзу. Територія навколо Добротвора оточена хуторами, що мають назви господарів, які займались господарством. На території району є с. Сілець, до складу якого входять 14 хуторів.

У 1951 році Кристинопіль було перейменовано на Червоноград. Основою розвитку Червонограда стали розвідані поклади кам'яного вугілля. Успішному розвитку вугільної промисловості у районі сприяла побудова заводу залізобетонних та металевих конструкцій, а також деревообробних підприємств. Сьогодні ці підприємства забезпечують роботою багатьох жителів району.

Успішно розвивається у місті легка промисловість. Такі потужні підприємства як «Дюна – Веста» та «Калина» своєю продукцією завойовують не лише внутрішні, а й європейські ринки. «Дюна - Веста», була створена на базі Червоноградської панчішно-шкарпеткової фабрики, яка була заснована у

1965 році. Головна мета підприємства замінити імпортні товари та надати вітчизняному споживачу якісний продукт. Простежується також розвиток малого і середнього бізнесу. У місті багато магазинів, аптек, кафе та офісів.

Червоноград найбільше з міст на півночі Львівської області, з кожним роком розвивається, все більше людей з наколишніх містечок та сіл обирають саме його для постійно місця проживання. Завдяки близькому розміщенню до кордону, місто є привабливим для залучення іноземних інвестицій.

3.1.3. Демографічна ситуація та особливості розселення

Загальна кількість населення Червоноградського району становить 231,53 тис. осіб. Якщо взяти до уваги інші райони у Львівській області то Червоноградський за загальною кількістю населення посідає 3 місце, поступається він лише (Львівському та Дрогобицькому районам).

Белзька тергромада становить 14,84 тис. осіб, у місті Белз кількість населення становить 2,26 тис. осіб. У громаді налічується 24 населених пункти. Населення Добротвірської тергромади становить 11,46 тис. осіб. У місті Добротвір проживає 6,41 тис. осіб. У громаді налічується 20 населених пункти. Радехівська тергромада налічує 33,56 тис. мешканців, у місті Радехів кількість населення становить 9,75 тис. осіб. У громаді налічується 42 населених пункти. Червоноградська тергромада становить 90,61 тис. осіб, у місті Червоноград кількість населення становить 65,87 тис. осіб. У громаді налічується 14 населених пункти. Населення Великомоствівської тергромада становить 16,10 тис. осіб, у місті Великі Мости кількість населення становить 6,26 тис. осіб. У громаді налічується 17 населених пункти. Лопатинська тергромада становить 12,33 тис. осіб, у місті Лопатин кількість населення становить 3,34 тис. осіб. У громаді налічується 28 населених пункти. У Сокальській тергромаді – 52,63 тис. осіб, у місті Сокаль кількість населення становить 20,88 тис. осіб. У громаді налічується 60 населених пункти. Отже, найбільшими за демографічним потенціалом є Червоноградська, Сокальська та Радехівська громади. Наймеша

за кількістю населення є Добротвірська громада [27].

Рис 3.2. Населення тергромад станом на 01.01.2021 р.

Особливостями розселення району є те, що населення в основному тяжіє до міст та містечок, що обумовлює збільшення темпів урбанізації. Також у Червоноградському районі найгустіша мережа поселень поблизу рік Західний Буг, Солокія, Рата. У Червоноградському районі відбувається значне зменшення кількості населення. Аналізуючи додаток, можна сказати, що коефіцієнт смертності у міській та сільській місцевості за 2021 рік має вищі показники аніж показник живонароджених (додаток Г).

Серед населених пунктів, що перебувають у підпорядкуванні центрів територіальних громад є такі найбільші за кількістю населення: Белзька ТГ (Жужелянська сільська рада 2345 осіб у підпорядкуванні Жужеляни, Заболоття, Перемисловичі, Цеблів), Червоноградська ТГ (Соснівська міська рада 11588), Сокальська ТГ (Жвирківська селищна 4920 у підпорядкуванні Завишень), Радехівська ТГ (Павлівська сільська 3828), Лопатинська ТГ (Сморжівська сільська 1513 у підпорядкуванні Романівка, Щуровичі), Добротвірська ТГ (Стародобротвірська сільська 2604 у підпорядкуванні Долини, Козаки, Кошаковські, Маїки, Матяші, Рогалі, Рокети, Стриганка, Тишиця), Великомоствівська ТГ (Бутинська сільська 2726 у підпорядкуванні Піддовге, Пристань, Шишаки) [26].

За статистичними даними за 2021 р. у Червонограді народилося 605 дітей, а померло 1574. Також простежується «старіння населення». На демографічну ситуацію впливає статево-вікові диспропорції, адже значно переважає кількість жінок. На погіршення демографічної ситуації впливає і масова міграція закордон жителів району. Велику роль у міграції відіграють економічні та політичні проблеми всередині країни. У пошуках кращих умов життя жителі району стикаються із зовнішньою міграцією, не змінюючи постійного місця проживання. Дані про міграцію та розміщення можуть бути покращені завдяки перепису населення.

На території Червоноградського району також є приклади сучасних сіл, які колись мали статус міського поселення чи райцентру, зокрема Лопатин та Стоянів, які втратили свій попередній статус через суттєве зменшення населення та занепад інфраструктури.

3.2. Сучасні параметри, конфігурація та територіальні громади району

За новими змінами АТУ, Сокальський район було об'єднано з Радехівським і частиною Кам'яно-Бузького з центром в найбільшому місті – Червонограді. В колишніх межах Сокальського району утворено Великомоствівську, Белзьську, Червоноградську і Сокальську ОТГ, які відповідають сформованих кущовим системам розселення. У колишніх межах Радехівського району утворено Лопатинську та Радехівську ОТГ. Частина Кам'яно-Бузького району з сформованою Добротвірською ОТГ також стали частиною Червоноградського району. Добротвірська ОТГ утворена шляхом об'єднання 5 сілрад (Добротвірська, Незнаніська, Полоничівська, Сілецька, Стародобротвірська). Також до складу району увійшли частини Жовківського району (Купичвільська та Боянецька сільські ради, увійшли в Великомоствівську міську громаду).

Белзька територіальна громада складається з таких сіл: Ванів, Вербове, Воронів, Глухів, Діброва, Домашів, Жужеляни, Заболоття, Заставне, Карів, Корчів, Михайлівка, Муроване, Низи, Острівок, Перемисловичі, Піддубне, Себечів, Стаївка, Тяглів, Хлівчани, Цєблів). Також до складу громади входить найменше місто в Україні — Угнів. Місто Белз є одним з найстародавніших міст Західної України, вперше було згадане у Київському літописі під 1030 роком. Так як, місто знаходиться за 3 км від українсько-польського кордону то туристам необхідно мати з собою документ, який посвідчує особу.

Радехівська громада об'єднала понад 20 сіл (Андріївка, Бабичі, Бишів, Волиця, Вузлове, Гоголів, Гуга-Скляна, Дмитрів, Дубини, Забава, Збоївська, Йосипівка, Корчин, Криве, Кути, Монастирок-Оглядівський, Мукані, Немилів, Нестаничі, Новий Витків, Обортів, Оглядів, Оплицько, Ордів, Павлів, Пиратин, Полове, Радванці, Раковище, Розжалів, Сабанівка, Середпільці, Синьків, Станин, Стоянів, Сушно, Тетевчиці, Тоболів, Торки, Шайноги, Яструбич) та міста Радехів. На території Радехова діють промислові підприємства, діяльність яких має свої наслідки для природи. Найбільші з них: ТзОВ "Радехів цукор", ЗАТ "Галичина".

Рис.3.3 Населенні пункти Червоноградського району

Добротвірська територіальна громада складається з таких сіл: Гряда, Долини, Козаки, Кошаковські, Мазярня, Каранська, Маїки, Матяші, Незнанів, Перекалки, Полонична, Рогалі, Рокети, Сілець, Старий Добротвір, Стриганка, Тартак, Тичок, Тишиця, та селища міського типу Добротвора.

Червоноградська громада складається з таких сіл: Бендюга, Бережне, Борятин, Волсвин, Городище, Добрячин, Межиріччя, Острів, Поздимир, Рудка, Сілець, а також міст Червоноград та Соснівки, селища міського типу Гірника.

Великомостівська громада складається з таких сіл (Борове, Боянець, Бутини, Верини, Волиця, Двірці, Заріка, Куличків, Купичволя, Лісове, Піддовге, Підріка, Пристань, Реклинець, Стремінь, Шишаки) та міста Великі Мости.

Лопатинська громада складається з таких сіл (Адамівка, Барилів, Батиїв, Бебехи, Березівка, Волиця, Барилова, Грицеволя, Завидче, Загатка, Корчівка, Куликів, Кустин, Миколаїв, Нивиці, Новоставці, Підмонастирок, Пустельники,

Романівка, Руденко, Смержів, Старий Майдан, Стирківці, Стремільче, Трійця, Увин, Хмільно, Щуровичі) та з селища міського типу Лопатина.

Сокальська громада складається з таких сіл (Боб'ятин, Бодячів, Борок, Бояничі, Варяж, Велике, Войславичі, Волиця, Ганівка, Гатківка, Горбків, Гута, Забужжя, Завишень, Залижня, Зубків, Ільковичі, Княже, Комарів, Конотопи, Копитів, Лешків, Лещатів, Лубнівка, Лучиці, Матів, Ниновичі, Нісмичі, Опільсько, Перв'ятичі, Переспа, Перетоки, Пісочне, Поториця, Равщина, Романівка, Ромош, Роятин, Русин, Савчин, Свитазів, Скоморохи, Смиків, Спасів, Старгород, Стенятин, Суховоля, Тартаків, Теляж, Трудолюбівка, Тудорковичі, Угринів, Ульвівок, Фусів, Хоробрів, Шарпанці, Шихтарі, Шпиколос) міста Сокаля та селища міського типу Жвирки.

Район до свого об'єднання мав проблеми, які були успішно вирішені. Для прикладу, мешканці Соснівки були проти приєднання до Червонограду, адже хотіли створити власну громаду, об'єднавшись з селами Сілець, Межеріччя, Гірник та Волсвин з центром у Соснівці.

Найбільша кількість населених пунктів у Сокальській ТГ, найменша – у Великомоствівській. Для малих населених пунктів об'єднання – це можливість об'єднати ресурси та працювати разом над покращенням рівня економічного розвитку та якості життя (рис 3.4).

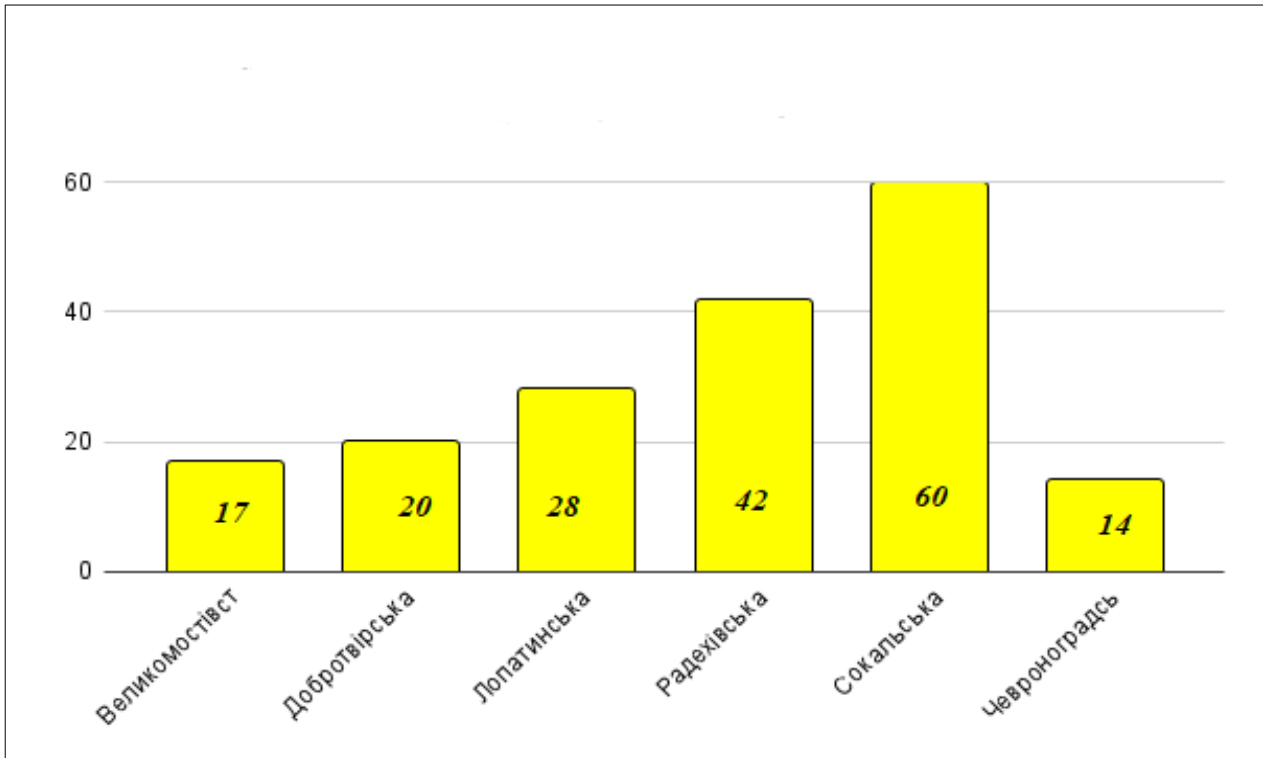

Рис 3.4. Кількість населених пунктів у громадах Чевроноградського р-ну

Спроможність громад Чевроноградського району найбільше стосується фінансових можливостей. Після об'єднання дохід громад збільшився у два рази. Відтепер вони можуть самостійно обирати на що необхідно використовувати фінансування. Для того, аби припинити корупційні дії необхідно зробити діяльність органів місцевого самоврядування максимально прозорою. Фінансова спроможність кожної з громад району є високою, а для її покращення необхідно стимулювати підприємницьку діяльність та активізувати інвестиційну діяльність.

Для того аби покращити підзвітність та сприяти підтримці органів місцевого самоврядування у Чевроноградському районі, а саме Добротвірську громаду було включено до проєкту «Говерла». Передбачається, що проєкт досягне великого успіху та стане поштовхом для кращого розуміння громадянами у бюджеті та прийняті рішень [21].

На території району влітку 2021 року було проведено святкування об'єднання семи територіальних громад, проводилось воно у Добротворі.

Взаємодія громад населення це чудова можливість до єднання, ознайомлення з культурою та пошуків спільних ідей для розвитку району.

Найбільшою за кількістю населення у районі є Червоноградська територіальна громада, друге місце посідає Сокальська, за ними Радехівська. Найменша кількість населення у Добротвірській територіальній громаді (Рис. 3.5).

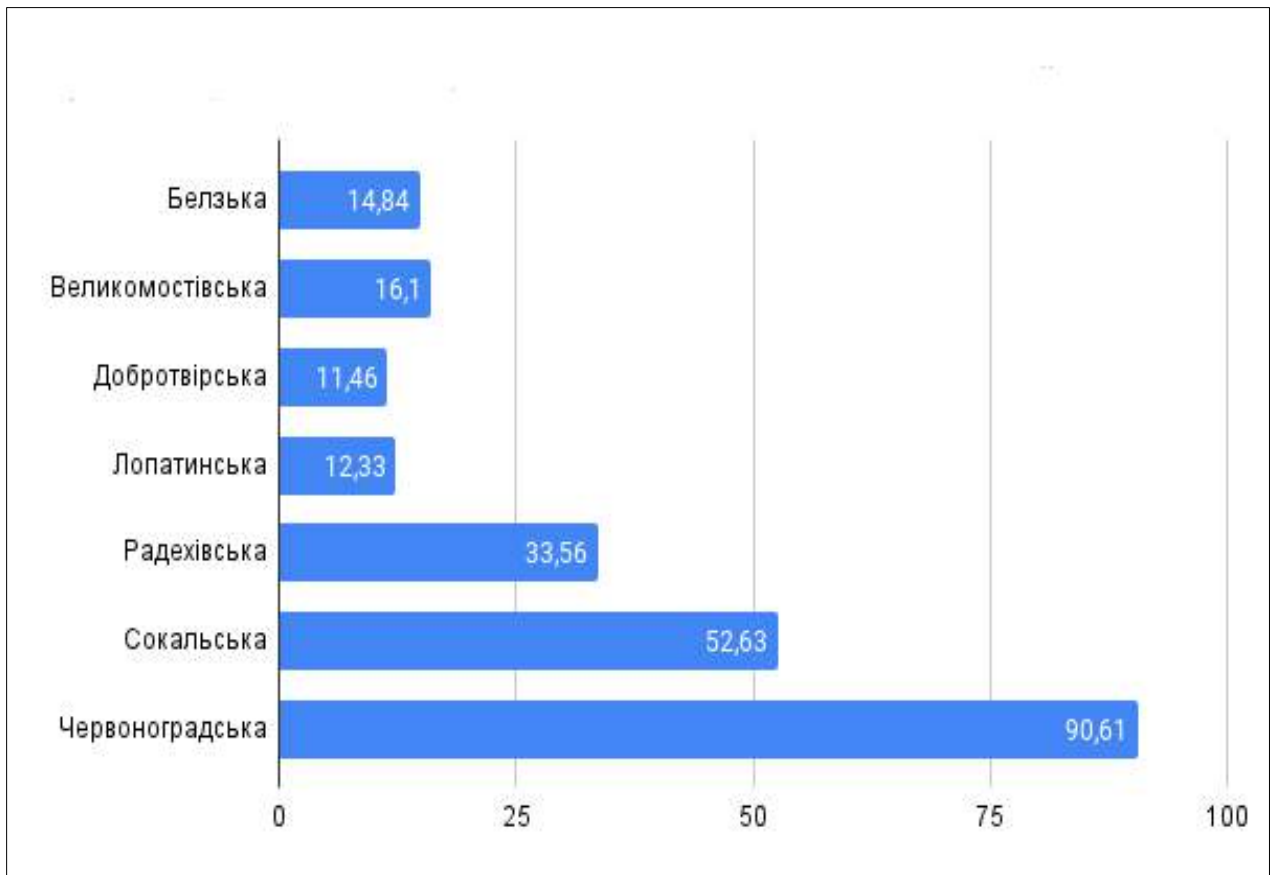

Рис 3.5. Кількість населення територіальних громад Червоноградського району.

Найбільшою за площею є Радехівська міська територіальна громада 709,6 тис км², далі Сокальська міська громада 677,4 тис км², Белзька міська територіальна громада 457,3 тис км², Лопатинська сільська 374,2 тис км², Великомоствівська міська 318,1 тис км², Червоноградська міська територіальна громада 228,2 тис км² та найменша за територією Добротвірська сільська територіальна громада 204,5 тис км². За площею територіальних громад, бачимо, що найбільшими є ті, які об'єднали велику кількість рад (табл 3.1.).

Таблиця 3.1

Територіальні громади Червоноградського району

Громади району	Кількість населення, тис. осіб	Площа, км ²	міста	селища	Села
Белзька	14,8	461,5	2 (Белз, Угнів)	0	22
Великомостівська	52,6	683,7	1 (Великі Мости)	0	16
Радехівська	33,5	716,1	1 (Радехів)	0	41
Сокальська	52,6	683,7	1 (Сокаль)	1 (Жвирка)	58
Червоноградська	90,2	230,3	2 (Червоноград, Соснівка)	1 (Гірник)	11

3.3. Соціально-економічний розвиток, інфраструктурний і туристичний потенціал району

За фінансовими показниками до місцевих бюджетів громад були здійсненні надходження до (загального фонд) (I півріччя 2021 року) такі суми : Белзька ТГ -22988,13 тис.грн, Сокальська ТГ - 103166,80 тис.грн, Червоноградська ТГ- 223955,36 тис.грн , Радехівська ТГ-88085,47 тис.грн, Добротвірська ТГ-26575,14 тис.грн Великомоствівська ТГ-28436,56 тис.грн. Найбільшу кількість коштів отримали Червоноградська та Сокальська

територіальні громади, найменше — Белзька. Серед базових дотацій у Червоноградському районі найбільший показник має Сокальська громада (27 224,10 тис.грн), та Лопатинська громада (16 700,60 тис.грн). Найменший показник дотацій у Белзькій (4 614,10 тис.грн) та Великомоствівській (7 093,50 тис.грн) громадах. Радехівська громада отримала 9 226,60 [3].

Доходи до загального фонду на 1 мешканця громади є найбільшими у Великомоствівській ТГ (8,27), а найменшими у Лопатинській ТГ (2,06). (Рис 3.6)

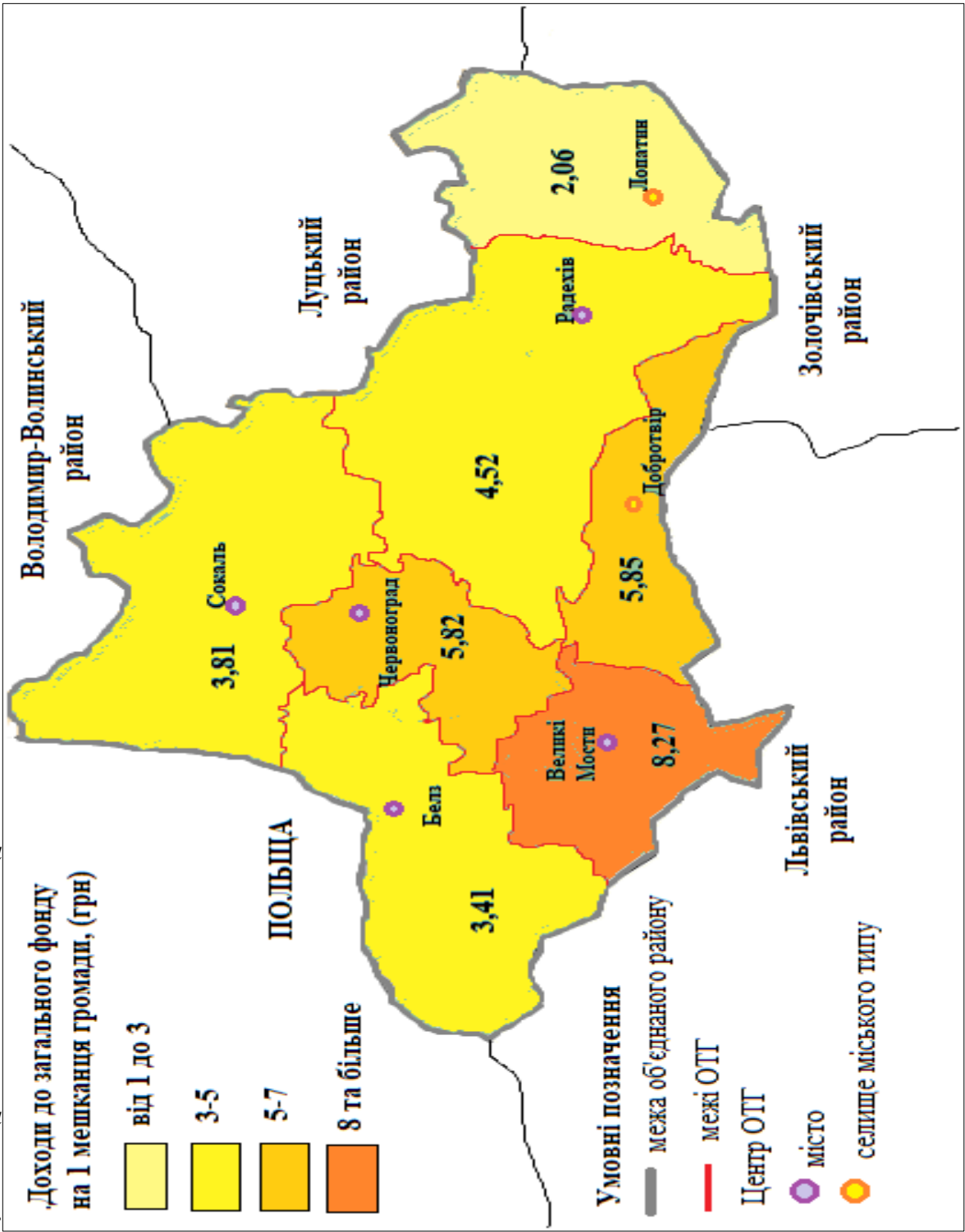
За видатками найбільші показники у Червоноградській громаді 468,86 млн.грн. Також високі показники мають Сокальська 256,27 млн.грн та Радехівська 223,15 млн.грн територіальні громади. Найменший показник у Лопатинській 59,84 млн.грн територіальної громади (рис 3.7).

Базові дотації у Белзькій громаді становлять 1,73 млн.грн, Сокальській 19,68 млн.грн, Великомоствівській 6,14 млн.грн, Радехівській 804,60 тис.грн, Офіційні трансферти у Сокальській ТГ 116,24 млн.грн, у Белзькій ТГ цей показник становить 31,94 млн.грн, Лопатинська ТГ 39,07 млн.грн, Радехівська ТГ 84,91 млн.грн, Добротвірська ТГ 20,86 млн.грн, Великомоствівська ТГ 46,22 млн.грн та Червоноградська ТГ 133,83 млн.грн.

Офіційні трансферти у Сокальській ТГ 116,24 млн.грн, у Белзькій ТГ цей показник становить 31,94 млн.грн, Лопатинська ТГ 39,07 млн.грн, Радехівська ТГ 84,91 млн.грн, Добротвірська ТГ 20,86 млн.грн, Великомоствівська ТГ 46,22 млн.грн та Червоноградська ТГ 133,83 млн.грн.

Відповідно до дослідження найбільш успішною та спроможною територіальною громадою в межах району є Червоноградська. Також досить успішними є Радехівська та Добротвірська територіальні громади. Сокальська, Великомоствівська, Лопатинська поступаються за успішністю своїм попередникам. Найгірші показники простежуються у Белзькій територіальній громаді.

Рис. 3.6 Доходи до загального фонду на 1 мешканця територіальних громад Червоноградського району

Червоноградського району

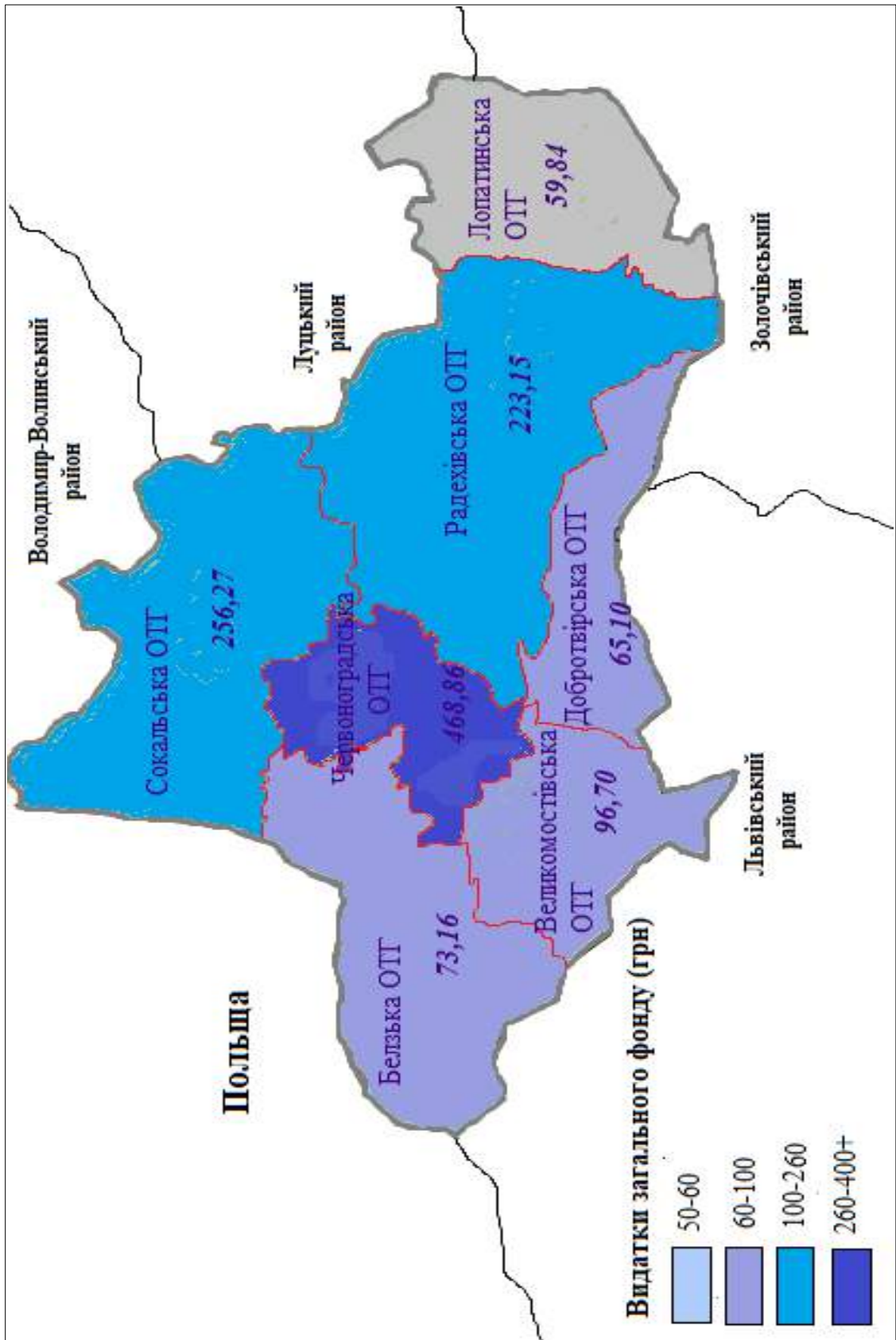
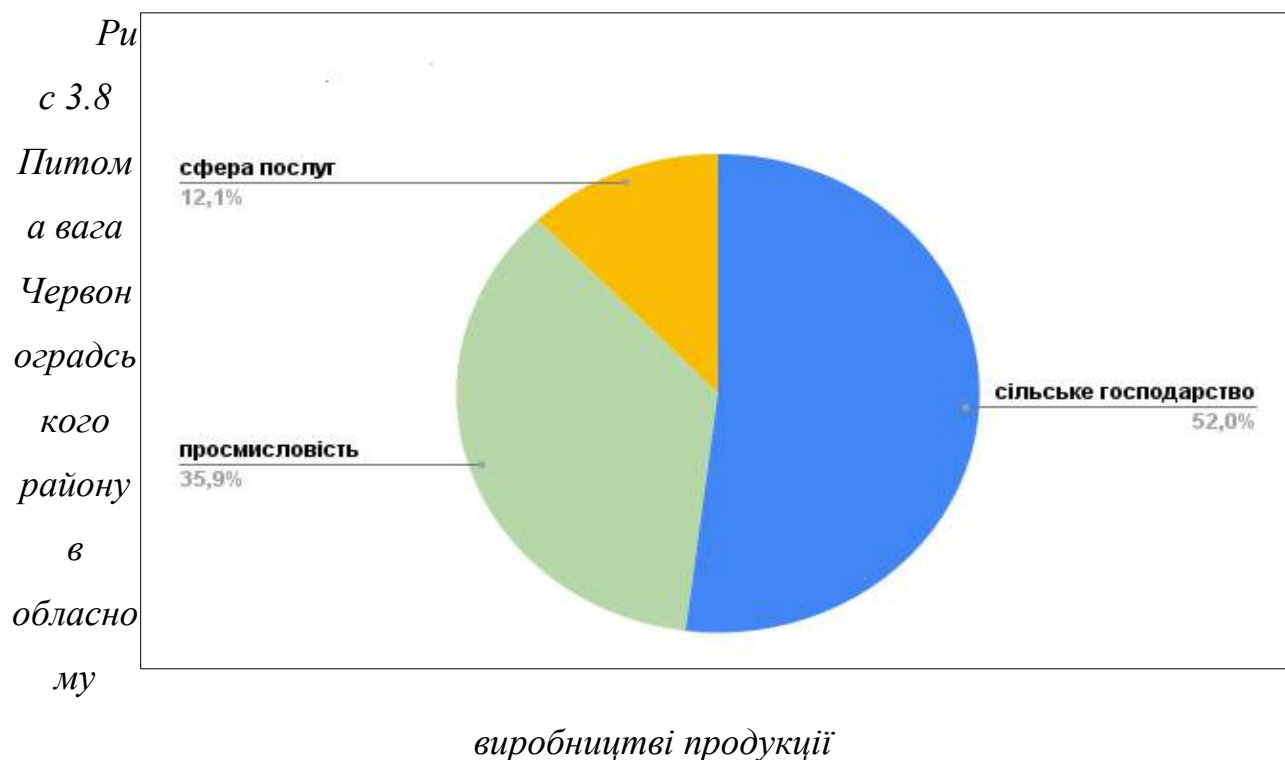

Рис 3.7 Видатки загального фонду Червоноградського району

У промисловості району частка підприємств добувної галузі становить 39,7%, переробної галузі 59,5% та постачання електроенергії, газу та води 0,8%. Найбільші промислові підприємства району: ДП «Львіввугілля», ПрАТ «Шахта «Надія»; ПАТ «Львівська вугільна компанія»; ДП «Датський текстиль» – виробництво і дизайн полотен (жаккард, велюр, різноманітні трикотажні полотна); ТзОВ «Софро», ТзОВ «Сокме», ТзОВ «Софас» (виробництво меблів); ТзОВ «Клінгспор» (виробництво абразивних матеріалів), ТзОВ «ЄВРОКОМЕРС» (виробництво м'яса). У Радохівському районі в сфері малого підприємництва здійснюють діяльність 169 малих підприємств, у Сокальському районі 289 малих підприємств, м. Червоноград 350 малих підприємств [33].

У Червоноградському районі лідирує у галузі промислового виробництва, виробництво добувної та переробної промисловості. Пріоритет надається заходам, спрямованим на підвищення інвестиційної привабливості, підтримку бізнес-середовища та збереження зростання економічного сектору. Регіон спеціалізується на видобутку вугілля та продукції легкої промисловості, виробництві абразивів і сільськогосподарської продукції (Рис 3.8).

Також важливими є об'єкти соціальної інфраструктури, які розміщені на

території громад. Наявність будинків місцевого самоврядування, освітніх закладів, центру надання адміністративних послуг (ЦНАП), центрів зайнятості, медичних та правоохоронних установ та інших. Освітню мережу Червоноградського району складають 108 закладів дошкільної освіти, 126 закладів загальної середньої освіти та 18 закладів позашкільної освіти. Охорону здоров'я населення району забезпечують 91 ФАП, 29 амбулаторій, 8 поліклінік, 8 лікарень, 1 пансіонат [33].

За індексом податкоспроможності на одного мешканця громади спостерігаються різні показники по громадах, найвищого значення сягають у Радехівській та Червоноградській громадах, найнижчий у Лопатинській, Великомоствській та Белзькій.

Варто сказати, що розвиток громад не буде залежити тільки від адміністративно-фінансових чи інших показників, але й від прагнення жителів громади до покращення співпраці з владою, активної позиції та готовності до змін.

Червоноградський район має достатньо багато історико-культурних об'єктів, які стали надбанням сучасного населення та відіграють важливе культурне значення.

У селі Жвирка – Монастиря Бернардинів, який збудований ще у XVII ст. Власне монастир до 2012 року слугував місцем для утримання в'язнів. Найстарішим храмом міста Сокаль вважається храм Святого Миколая, що датується першою половиною XVI ст., є яскравим прикладом ренесансної архітектури. На початку XX ст. закладено Катедральний собор святих апостолів Петра і Павла. У міському парку Сокаля залишились руїни однієї найстаріших синагог Галичини, на жаль сьогодні вигляд синагоги перебуває в жахливому стані.

Місто Сокаль також збагачене історико-культурними пам'ятками у вигляді давніх житлових будинків, що не втратили свій первинний вигляд і сьогодні. Також особливістю міста є музей «Людина. Земля. Всесвіт» з

десятьма залами, кожен з яких має власну назву.

Історико-культурна спадщина Белза відображена в численних пам'ятках історії, археології, архітектури та мистецтва. Для дослідження, збереження та популяризації багатой культурної, історичної та духовної спадщини міста у 2001 р. постановою Кабінетів Міністрів України у м.Белз створено Державний історико-культурний заповідник. Городище літописного міста Белза Х—ХІІІ століття відноситься до об'єктів культурної спадщини України (додаток Д).

У місті Белз знаходиться Державний історико-культурний заповідник «Княжий Белз». Тут розміщується археологічний музей з широкою експозицією; організовуються тури по історичних місцях Угнів – Белз – Варяж. У Варяжі є костел Святого Марка – пам'ятка стилю бароко, національного значення на стінах збереглися фрагменти фресок. В Угневі є історико-краєзнавий музей, в якому представлені елементи побуту місцевих жителів.

На території міста Великі Мости є архітектурна пам'ятка — єврейська синагона, сьогодні перебуває в стані руїни.

У селі Тартаків розміщений палац Лянцкоронських виконаний у стилі необароко, на сьогоднішній день розроблено проект з реставрації палацу, він є місцевою визначною пам'яткою, яка буде ще довго приваблювати туристів. Незвичні екскурсії пам'яткою 19 століття цьогоріч розпочалися, туристів запрошують відвідати палац на вихідні. Туристам з різних куточків України пропонують фотозони, костюмовані вечірки того часу, частування місцевими смаколиками (додаток Е).

Багато історико-культурних пам'яток є зокрема в місті Червонограді:

- 1) Церква Святого Володимира виконана у стилі бароко, має статус пам'ятки архітектури національного значення України, церква розташована у старовинній частині міста.
- 2) У старовинній частині міста розміщується ще один величний храм Свято-Юрський монастир, тут зберігається ікона названа Кристинопільською. Архітектура монастиря поєднує риси класицизму та пізнього бароко.

3) Церква Святого Йосафата, розміщена ближче до центру міста. Церква побудована в кінці двадцятого століття, вона славиться своєю величністю. Також при храмі діє дитячий та дорослий церковні хори.

4) Палац Потоцьких у Червонограді (Кристинопільський палац). Побудований палац у 18 столітті в стилі бароко і класицизму. Колись палац був розкішним, однак, постраждавши від пожежі зараз будівля перебуває у стані реставрації.

Також кожне з міст, селищ міського типу та сіл у Червоноградському районі мають свої історико-культурні об'єкти. У кожному місті та селі наявні сакральні об'єкти, які символізують духовність населення.

У великих містах району Великі Мости, Сокаль, Лопатин, Радехів, Соснівка, Червоноград розміщені пам'ятники відомим українським персоналіям.

Дуже багато пам'яток культури у Червоноградському районі перебує у жахливому стані і для того, щоб район розвивався і в туристичному відношенні необхідно докладати всіх зусиль для того аби реставрувати старовинні споруди. Можливі перспективи міжнародного співробітництва Львівсько-Волинського вугільного басейну пов'язані з прикордонним положенням його з Польщею. Таке розміщення сприяє розвитку прикордонної торгівлі, перспективним є вкладення коштів у прикордонну інфраструктуру, а також у туристичну індустрію. Для Львівщини розвиток туризму є одним із пріоритетних завдань на сьогодні напручують можливість проведення туристичних турів шахтами. Цей туризм передбачається для поціновувачів справжніх експериментів та емоцій. Багатьом ж буде цікаво подивитися на процес виробництва вугілля. Основним в цій ідеї має стати — безпека туристів, доцільним було б створення музею з експонатами а також сувенірної продукції [43].

У Червоноградському районі найбільш розвинутою є вугільна промисловість, шахти Червоноградського району відносяться до техногенно забруднених районів. Завдяки високій родючості земель району розвинутою є і сільськогосподарська діяльність.

Для кращого вивчення району учнями мною було створено туристичний маршрут Жвирка — Тартаків — Великий ліс — Сокаль (рис. 3.9).

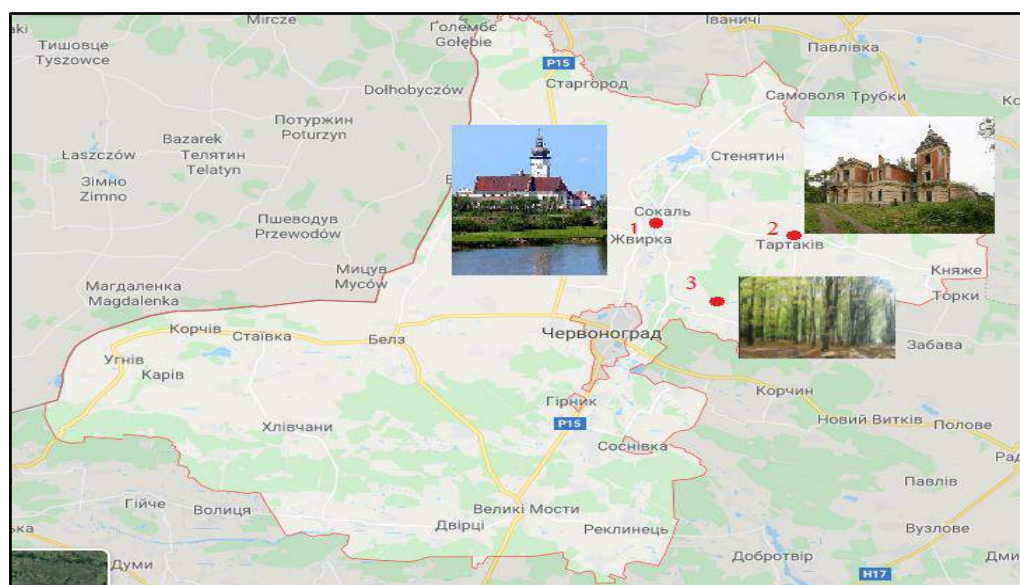

Рис 3.9 Туристичний маршрут: Жвирка – Тартаків – Великий ліс – Сокаль

Цей маршрут створений для пізнання учнями Червоноградського району, самостійного спостереження за історичними та культурними пам'ятками, розуміння їхньої цінності. Маршрут може бути проведений як велосипедами при сприятливих погодніх умовах, адже віддаль маршруту становить 25 км. Також автобусом, стан доріг по маршруту задовільний.

Маршрут розпочинається з смт Жвирка і пам'яткою Монастир Бернардинів, хоч монастир сьогодні не приймає відвідувачів, але це одна з найцікавіших пам'яток Червоноградського району, тому розповідаємо історію монастиря. «Бернардинський монастир є однією з найцікавіших пам'яток Червоноградського району. Засновником монастиря був король Речі Посполитої Сигізмунд III Ваза. На початку повстання Хмельницького монастир став місцем, де переховувалося багато втікачів. Сам гетьман із кількома козаками 1655, прийшов переодягнений у полонника, маючи на меті його зайняти, проте його начебто вразила сліпота, яка минула лише після молитов бернардинів. У 1702 році відбулось захоплення монастиря шведами. Весною 1972 року відбулась коронація Матері Божої Саксаганської. Тут розміщувався

будинок для престарілих а також в'язниця, але після пожежі 2012 року монастир не приймає відвідувачів».

Дорогою до наступного об'єкту проїзджаяючи через найбільш знижені ділянки рельєфу, ми бачимо , великі площі земель, які орендують агрофірми: «Західний Буг» та «Білий Стік», тут переважають чорноземи – лучні. Вони утворюються під трав'яною рослинністю в умовах неглибокого залягання ґрунтових вод. Мають гарну структуру і родючість. Вміст гумусу 5-6%. Завдяки своїй родючості вони придатні для вирощування багатьох культур (ячмінь, пшениця, цукрові буряки, кукурудза, цукрові буряки, огірки, помідори та ін.).

Наступним пунктом маршруту є палац Лянцкоронських у Тартакові, де на сьогоднішній день проводяться реставраційні роботи за сприяння польських меценатів. Палац розміщується на території парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва. Парк XVIII століття. За переказами, цей парк був улюбленим місцем для прогулянок дружини Потоцького (Додаток Е) .

Звідти вирушаємо на ще один природний об'єкт – Великий ліс. Серед дерев переважають дуб, ясен, граб, клен, береза, вільха чорна, серед трав'яного покриву: яглиця, копитняк європейський, маренка запашна, зірочник лісовий, медунка темна, папороть чоловіча і жіноча.

Далі, через місто Червоноград повертаємось у Сокаль, маємо змогу показати місцеві пам'ятки сакрального мистецтва: церква Святого Володимира (колишній бернардинський костел Зіслання Святого Духа), церква Святого Юра (Святоюрський монастир отців Василян), що знаходяться поруч .

У Сокалі прямуємо в центр міста, вчитель розповідає історію, що у 1424 році місто отримало з рук князя Зимовіта магдебурзьке право, акцентуючи при цьому свою увагу на Сокальській ратуші, яка збереглася у чудовому стані.

Таким чином, туристи за подолання відносно невеликої відстані отримують загальні враження та краєзнавчу характеристику багатьох об'єктів

природи Червоноградського району. Маршрут Жвирка – Тартаків – Великий ліс –Сокаль буде поєднувати як навчальну так і пізнавальну мету.

Ще один маршрут для кращого дослідження Червоноградського району Червоноград – Межирічанська шахта – Ровесник – Червоноград. Маршрут для ознайомлення з промисловістю та історичними і культурними пам'ятками. Під час проведення маршруту буде розвиватися і дослідницька діяльність учнів.

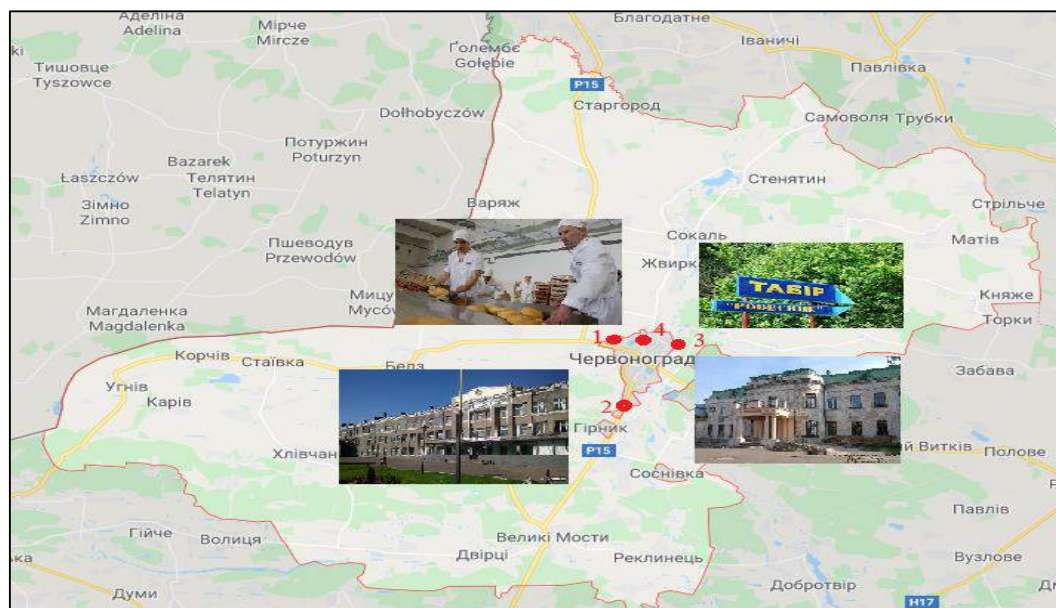

Рис. 3.10. Маршрут: Червоноград – Межирічанська шахта – Ровесник – Червоноград

- 1) Хлібний завод «Кристинопіль хліб» (м.Червоноград)
- 2) Межирічанська шахта (м.Червоноград)
- 3) Палац Потоцьких (м. Червоноград)
- 4) Ровесник (с.Комарів)

Віддаль маршруту 20 км, незважаючи на те, що маршрут невеликий учні зможуть отримати враження від побаченого, удосконалити та закріпити отримані знання на уроках географії.

Маршрут проводиться на території Малеого Полісся у межах Львівсько - Волинського кам'яновугільного басейну. Маршрут розпочинається із заводу «Кристинопіль хліб», де діти зможуть власне побачити процес виготовлення хліба, а також дізнатися історію заводу.

Далі їдемо по вулиці Львівській до наступного пункту. Спостерігаємо рівнинний рельєф. Бачимо річку Солокію та Червоноградський завод залізобетонних виробів. З рослинності бачимо, що Червоноградський промисловий район вкритий лісами та лісовими насадженнями нерівномірно.

Наступний пункт – Межирічанська шахта, до неї можна дістатися через центр міста – Вічеву площу міста Червоноград. На цьому краєзнавчому пункті маршруту для вчителя буде стояти завдання при можливості ознайомити учнів з місцевими териконами, розповісти історію зародження шахтарської промисловості. Розповідь вчителя про те, що більшість гірничопромислових відходів – це ті, що утворилися під час розроблення корисних копалин. Вони накопиченні у вигляді численних териконів, відвалів. Об'єми гірничопромислових відходів і сьогодні продовжують зростати на 0,6 м³ на рік. Розроблення покладів кам'яного вугілля підземним способом призводить до просідання земної поверхні. Поряд з просіданням у межах шахтних полів поширене осідання земної поверхні з ущільненням ґрунтів, що спричинено статичним навантаженням на літологічну основу під техногенними об'єктами: териконами, відвалами [38].

Повертаємося у старовинну частину міста, де розміщується Палац Потоцьких. Екскурсії тут проводяться у чотирьох виставкових залах. Екскурсовод показує дітям основу колекції музею, що складають твори українського сакрального мистецтва XVII-XIX ст. Гордістю колекції є ікони XV-XVI ст. Краєзнавчий характер експозиції обумовлений тим, що музей виконує також функції осередку по дослідженню історії краю (у місті немає краєзнавчого музею). З моменту заснування, 30 років тому музей зібрав понад 5 тис. основних експонатів і майже 5 тис. експонатів наукового фонду [14] (додаток Є).

Далі прямуємо до сонаторію «Ровесник» бачимо Великий ліс. Серед дерев переважають дуб, ясен, граб, клен, береза, вільха чорна, серед трав'яного покриву: яглиця, копитняк європейський, маренка запашна, зірочник лісовий,

медунка темна, папороть чоловіча і жіноча. У напрямку до санаторію «Ровесник» на мості поблизу с. Бендюга проводиться ознайомлення дітей з місцевою річкою Західний Буг. Середньорічні витрати води змінюються по довжині річки від 1,12 (с. Сасів) до 29,5 м³/с (м. Сокаль). Протягом року спостерігається три підняття рівнів – весняний та літній (за рахунок атмосферних опадів) та зимовий (під час відлиг). Тут дітям можна показати як вимірювати швидкість течії та прораховувати витрати. Швидкості течії річок вимірюються за допомогою поплавків. Найпростіші поплавки роблять із дерева у вигляді кружків завтовшки 5–10 см, діаметром 15–20 см. Якщо ви вимірюєте відстань L між створами, пройденими поплавцем, і знаєте час t , тоді ви можете знайти поверхневу швидкість течії за цього значення. Найголовнішою з характеристик стоку води річки і єдина, що вимірюється, є витрата води – це кількість води, що протікає через поперечний переріз потоку за одиницю часу і визначається за формулою де середню швидкість течії у потоці (м/с) необхідно помножити на площу поперечного перерізу (м²). Виміряні витрати води визначають лише середню витрату в даному гідрометричному створі за час вимірювання, яку вважають миттєвим об'ємом води через поперечний переріз у даний час. Якщо буде мати витрати води , то зможемо обрахувати всі інші характеристики стоку [9].

Поблизу ріки Західний Буг в межах Опільського типу ландшафту на терасі розвинулися лучні та торфово-болотні ґрунти, які утворилися в умовах надмірного зволоження під болотяною рослинністю. Верхній шар таких ґрунтів характеризується місткістю великої кількості органічної речовини, ґрунти бідні на фосфор та калій, мають підвищену кислотність а також багаті на азот.

У «Ровеснику» діти зможуть відпочити та дізнатися про оздоровчу діяльність санаторію. Сучасна лікувальна база, чисте повітря, домашній затишок в спальних корпусах, приваблюють сюди відпочиваючих. Умови для успішного лікування та відпочинку створює місцевість, де розташований «Ровесник». Змішана лісова зона до якої примикає паркова зона. Неподалік

озеро з альтанкою на острові, де відпочиваючі залюбки організують рибну ловлю, чи просто відпочивають. Відпочивши, повертаємося у Червоноград.

3.4. Перспективи розвитку Червоноградського району в контексті децентралізації

Децентралізація насамперед була проведена для того, аби надати більше повноважень сільським, селешним міським радам, аби вони мали змогу витратити державні кошти на передові потреби своєї громади. Україні потрібна збалансованість інтересів центральної та місцевої влади. І досягти його можна, забезпечивши реальне самоврядування на рівні територіальних громад найнижчого рівня, а також на рівні окремих міських поселень для вирішення насамперед соціально-економічних проблем.

У перспективах є те, що у межах району створиться новий промисловий вузол Червоноградсько-Добротвірський. Червоноградський район має родючі ґрунти, важливим є підвищення ефективності використання наявних сільськогосподарських ресурсів, поглиблення спеціалізації виробництва, удосконалення структури посівних площ, розширення переробки та зберігання продукції за рахунок впровадження інтенсивних ресурсозберігаючих технологій..

У районі також високий професійно-освітній та кваліфікаційний рівень активного населення, є проблема нестачі робочих місць. Добре розвиненою є дорожньо-транспортна мережа, район має вигідне економіко-географічне розташування на кордоні з Європейським Союзом, наявні прикордонні пункти пропуску. У Червоноградському районі добре розвинена підприємницька діяльність.

У Червоноградському районі, а саме на території Великомоствівської громади знаходиться один з кращих кінологічних центрів України, що готує кращих фахівців у прикордонній діяльності. Також на місцевості є

підприємства з залученням іноземних інвестицій, що відкривають можливості для жителів району в отриманні робочих місць [20].

Територією району планується створення та популяризація проєкту “Єднає нас Буг”, що передбачає транскордонні переплави на байдарках. У Сокалі буде сформовано центр байдаркового туризму. Він спрямований на покращення транскордонного зв’язку та збільшення соціально-економічного потенціалу регіону шляхом розвитку та збереження природної спадщини та популяризації ріки Західний Буг [34].

Підтримка малого та середнього бізнесу особливо важлива під час війни та економічного спаду. У Червоноградському районі планується побудова сучасного промислового та складського приміщення ІнПарк. Передбачається, що кожен підприємець, що розвиватиме бізнес тут отримуватиме бонуси від держави до 2037 року. Це чудова можливість розвитку не лише району, а й регіону загалом. Приміщення будуть здаватися в оренду, також позитивним є те, що поблизу забудови проходитиме залізнична колія [35].

Також досить інноваційним у випадку закриття шахт, колиші гірничовидобувні райони перетворити у гравітаційне сховище енергії, що замінить звичайні акумулятори. Важливість таких експериментів, аргументується потребою у відновлювальних джерелах енергії. Наразі в Україні не проводять таких досліджень, а ось перші випробування у Шотландії вже були проведені та ведуться переговори з метою побудови таких установок у Європі [6].

Для розвитку району необхідне впровадження інноваційних механізмів взаємодії бізнесу та регіону це дасть змогу активізувати процеси кластеризації економіки, формуванню мережесистем, забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури.

РОЗДІЛ 4

ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ АТУ УКРАЇНИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

4.1. Методичні рекомендації щодо викладання теми в середній школі

У 2020 році відбулись докорінні зміни у адміністративно-територіальному поділі держави, це і стало передумою до змін у курсі шкільної географії. Тема є інноваційною, не в повній мірі відображена в змісті освіти, програмах, підручниках. Необхідно розробити методичні рекомендації та практичні розробки для вивчення даної проблеми в шкільній програмі географії. Дослідженню проблеми децентралізації на практиці в новій школі не приділяється ще достатньо уваги, хоча в методичних рекомендаціях щодо навчання географії та інтегративних курсів НУШ для 5-9 класів є відповідні теми по реформуванні АТУ України. Загалом для практичної реалізації цих рекомендацій потрібні нові дані і пояснення. Картографічний матеріал варто оновити, особливо в зв'язку створення нових районів.

Одним із завдань впровадження децентралізації у навчальну програму є освіта кваліфікованих випускників, які добре знають власну державу, вміють орієнтуватися в просторі і можуть в майбутньому сприяти процесу розвитку місцевого самоврядування. Щоб детально вивчити це питання було досліджено базові навчальні програми для середньої школи з географії.

У курсі географії «Україна у світі» (8 клас), в учнів формується науково-географічна картина необхідності вивчення держави та власного краю. Також передбачено вивчення зв'язків природи та суспільства у межах України. Формуються практичні уміння і навички аналізувати на соціальні, економічні та екологічні процеси. Формується усвідомлення важливості державних кордонів у безпеці держави.

Вирішення поставленого завдання відбувається у вивченні учнями теми «Формування території України. Адміністративно-територіальний устрій України». Передбачено формування в учня загального розуміння теми адміністративно-територіальних змін, аналіз змін територіальних кордонів. Особливо приділити увагу новим змінам після проведення реформи 2020 року,

відобразити це на картосхемі, можна використати інформаційні технології. На цьому етапі достатньо розуміння реформи та визнанням змін, що відбулися у результаті децентралізації. Далі навчання та поглиблення теми продовжується у Розділі V Тема 1: «Природа та населення свого адміністративного регіону». У цьому розділі вивченню власного краю виділено три теми. У темі 1 «Географічне положення, адміністративно-територіальний устрій, історія формування і розвитку» для дітей можна провести навчальну екскурсію рідним краєм. Також у рамках теми, задати дітям домашнє завдання реферат про власний район, або складання проєкту «Опис місцевості за картою».

У 11 класі «Географічний простір Землі» учні більш спрямовані на практичність, у них формуються важливі компетентності (соціальна, громадянська, підприємницька, інформаційно-цифрова, екологічна та інші). У розділі IV “Суспільна географія України” є тема «Реформування адміністративно-територіального устрою України». У підручнику «Географія: підручник для 11-го кл. (рівень стандарту) Автори: Безуглий В.В., Лисичарова Г.О.» подано поняття «Адміністративно територіальний устрій», проаналізовано етапи реформування змін АТУ. На домашнє завдання подано опрацювати на основі “Концепції про реформування та територіальної організації влади в Україні” просторові моделі реформування адміністративно-територіальних змін області або певної території на вибір. Також стисло інформацію подано у підручнику «Географія Автори: Т. Гільберг, І. Савчук, В. Совенко» Нова програма 11 клас» поданно основні поняття, а також структуру та рівні нового адміністративно-територіального поділу. У домашньому завданні подається запитання: Що таке територіальна громада? Обґрунтуйте їх доцільність їх утворення у вашому регіоні?

Найкраще, на мою думку, інформація подається у підручнику « Географія 11 клас Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш., Довгань А.І.». Тут подано основні терміни, проаналізовано успіхи та недоліки реформи. На домашнє завдання запропоновано за даними про об'єднані територіальні громади створення

таблиці. У висновку учень самостійно аналізує успіхи проведення реформи АТУ. Ці та інші підручники нової програми були видані у 2019 році, не мали ще достатнього інформаційно забезпечення, і можливо через це інформація подавалась поверхнево.

Необхідно розвивати в учнів інтерес до предмету географія, використовуючи на уроці елементи цікавої географії, інтерактивні форми роботи. Розвивати уміння точно та логічно висловлювати власну думку, обґрунтовувати свої погляди. Удосконалювати уміння працювати з географічною інформацією (схемами, малюнками, картами атласу, підручником), розвивати пам'ять, мислення, увагу, уміння спостерігати, формувати пізнавальну активність в учнів.

У вивченні теми адміністративно-територіальної реформи реформи буде доцільно використовувати різноманітні методи для актуалізації знань та кращого засвоювання інформації.

4.2. Методичні розробки уроків з теми «Адміністративно-територіальний устрій України. Реформа АТУ» в шкільних курсах «Україна у світі» (8 клас), Географічний простір Землі (11 клас)

Під час проведення дослідження, було виявлено, що найкраще тема децентралізації висвітлена в 11 класі у розділі IV Суспільна географія. Для кращого формування в учнів розуміння реформи було розроблено два конспекти уроків.

Основним завданням проведення уроків стало формування в учнів знань про адміністративно-територіальні особливості, вивчення понять «територіальна громада», «децентралізація», «реформа АТУ», їх всебічного аналізу та сутності. Для кращого сприйняття учнями нового матеріалу, використовувалися різноманітні методи та прийоми. Одним з розвиваючих завдань стало самостійне досягнення учнями цілей, встановлення аналогій, порівняння, підбиття підсумків, розвиток логічного мислення. Також важливим

у викладанні теми буде вироблене вміння у дітей удосконалення отриманої інформації та роботи з різними джерелами географічної інформації.

У розробці уроків було використано різні методи та прийоми: прийом «Інтелектуальна розминка», прийом «Навчальний кінозал», прийом «Дерево рішень», прийом «Роблю висновок» та інші.

Урок 1

Тема уроку: Особливості адміністративно-територіальний устрою України, його проблеми та шляхи вдосконалення.

Клас: 8

Мета: а) *Освітня.* Сформувати в учнів знання про адміністративно-територіальний устрій, проаналізувати його, сформувати в учнів практичне вміння користування тематичними картами.

б) *Розвиваюча.* Розвинути в учнів шляхи самостійного досягнення цілей, встановлювати аналогії, порівнювати, робити висновки, розвивати логічне мислення.

в) *Виховна.* Формуємо розуміння важливості змін адміністративного устрою. Під час проведення методів, виховуємо у дітей дружні відносини одні з одними.

Методи навчання: Для проведення уроку будемо використовувати такі методи: прийом «Інтелектуальна розминка», прийом «Навчальний кінозал», прийом «Дерево рішень», прийом «Роблю висновок».

Засоби навчання: атлас, мультимедійна презентація, підручник.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний етап

Учитель вітається з учнями та перевіряє їх готовність до активної роботи на уроці; Вчитель говорить: «Один поет сказав вважай ти втратив день в який не посміхнувся, а щоб він не був втраченим подивіться один на одного

посміхніться, подумки побажайте один одному удачі» перевіряє підготовку класного приміщення і робочих місць учнів; наявність необхідного для уроку обладнання.

II. Перевірка домашнього завдання; корегування опорних знань, умінь та навичок

Вчитель використовує прийом «Інтелектуальна розминка» учитель задає запитання до учнів:

Що таке територіальний устрій України?

Назвіть найважливіші чинники проведення реформи в Україні?

Які є адміністративно-територіальні одиниці?

Пригадайте, будь ласка, скільки областей у нашій державі та покажіть їх на карті?

Учні коротко відповідають на питання, що стосуються попередньої теми, базових понять, термінів, визначень. Показують на карті області України.

III. Повідомлення теми й мети уроку

Учитель повідомляє тему уроку: «Особливості адміністративно-територіальний устрою України, його проблеми та шляхи вдосконалення.» Записує тему на дошці.

IV. Мотивація навчальної діяльності

Учитель намагається викликати зацікавлення учнів до вивчення даної теми, наголошуючи на значення змін адміністративного поділу у розвитку нашої держави. Залежно від особливостей адміністративно-територіального поділу сучасні країни світу є або унітарними або федеративними. Україна — це унітарна держава. У період 20 століття, державна територія України неодноразово змінювалась, аж поки не сформувались остаточні кордони. Наразі, у прагненні відновити історичну справедливість та повернути свої землі Україну підтримує увесь цивілізований світ.

Формування нового АТУ має вплив на подальший соціально-економічний

розвиток окремих поселень, регіонів і держави загалом, відтак важливо виявити переваги чи можливі суперечності утворення нових адміністративно-територіальних одиниць. Пропоную вашій увазі перегляд цікавого відеофрагменту. Вчитель використовує метод «Навчальний кінозал» пропонує учням переглянути відеофрагменти. [https://www.youtube.com/watch?v=JCISS_BbOdE]. Учні переглядають запропонований відеофрагмент та роблять для себе висновки щодо необхідності вивчення даної теми.

V. Вивчення нового матеріалу (первинне засвоєння)

Визначити адміністративні одиниці України. Забезпечити сприйняття, розуміння та початкове запам'ятовування учнями матеріалу.

Вчитель використовує прийом «Дерево рішень», на дошці малює дерево. На базі вивченого матеріалу колективно учні пропонують варіанти розв'язання проблеми та заповнюють «дерево» .

З 2014 року були запровадженні нові адміністративні одиниці- об'єднані територіальні громади, скорочено ОТГ. А у 2020 році у межах децентралізації Верховна Рада України скоротила кількість районів, шляхом їхнього укрупнення. Парламентом було ліквідовано 490 старих, диспропорційних, неефективних, і створено 136 нових укрупнених районів, кожен з яких не менше 150 тисяч населення, що власне відповідає європейській системі розселення і підходу до формування субрегіонального рівня.

Виявлення впливу мешканців України на зміни адміністративного поділу. Забезпечити важливість усвідомлення учнями ролі кордонів у безпеці України. Учитель ділить учнів на 2 команди і кожній з них доручає за допомогою підручника, смартфона, атласа знайти інформацію про зміни, які відбулися у кількості адміністративних одиниць? Учитель роздає учням атласи. Учні розділившись на 2 команди і отримавши атласи, приступають до виконання завдання.

VI. Практичне застосування вивченого (формування умінь і навичок)

Рис. 4.1. Адміністративно-територіальний устрій України [18]

Використовуючи прийом «Практичність теорії», учитель задає завдання, учням необхідно відкрити атлас та проаналізувати картосхему «Новий територіальний устрій України» та на основі цього скласти характеристику змін, які відбулись, відповідь записати в робочому зошиті. Учні аналізують інформацію з атласу, виконують поставлене завдання, здають робочі зошити вчителю.

VII. Закріплення, систематизація та узагальнення вивченого

За допомогою прийому «Роблю висновки» вчитель задає запитання на яке учні дають відповідь. Прийом вчить учнів робити висновки, узагальнення, синтезувати (комбінувати елементи вивченого в ціле).

Які адміністративно-територіальні одиниці вам відомо?

А чи пам'ятаєте ви яка область України є найбільшою а яка найменша?

Які заходи щодо покращення дії реформи необхідно запровадити у нашому районі, місті?

Які наслідки можуть бути у проведенні реформи?

Чи усі назви областей співзвучні з назвами їх обласних центрів?

Що таке територіальна громада, покажіть декілька прикладів на карті?

VIII. Підсумки уроку

Урок 2

Тема уроку: Реформування адміністративно-територіального устрою України.

Клас: 11.

Мета: а) *Освітня.* Сформувати в учнів усвідомлення про реформу АТУ, проаналізувати її, сформувати в учнів практичне вміння користування тематичними картами.

б) *Розвиваюча.* Розвивати вміння точно та логічно висловлювати власну думку, обґрунтовувати свої погляди. Удосконалювати вміння працювати з географічною інформацією (схемами, малюнками, картами атласу, підручником), розвивати пам'ять, мислення, увагу, вміння спостерігати, формувати пізнавальну активність в учнів;

в) *Виховна.* Прищеплювати інтерес до розвитку України, до пізнання навколишнього світу, формувати навички колективної роботи.

Тип уроку: Урок-гра

ХІД УРОКУ

I. Організаційний етап

Учитель вітається з учнями та перевіряє їх готовність до активної роботи на уроці; перевіряє підготовку класного приміщення і робочих місць учнів; наявність необхідного для уроку обладнання (атласів, карт підручників, зошитів, мультимедійної презентації). Робить контроль зовнішнього вигляду учнів; відмічає відсутніх та назначає чергових, налаштовує учнів на успіх.

II. Перевірка домашнього завдання; корегування опорних знань, умінь та навичок

Прийом «Пригадай». Вчитель дає перелік географічної запитань, на які дають відповідь учні.

Якими бувають країни за формами правління та формами територіального устрою?

З яких елементів складається територія держав?

Що таке географічне положення та які його складники?

III. Повідомлення теми й мети уроку

Учитель повідомляє тему уроку: «Реформування адміністративно територіального устрою». Записує тему на дошці.

IV. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності учнів.

Вступне слово вчителя: Дуже важливо дізнаватися про свою країну. Кожен із нас, тому що це невід’ємна частина великої держави Україна. Соціально активна людина має свій погляд на процес реформування в нашому суспільстві та глибоко впливає на нього. Сьогодні в Україні відбулися зміни в розвитку, які впливають на нас та на майбутнє життя. Непорушність державних кордонів, невтручання в їх внутрішні справи а також мирне врегулювання суперечок було закріплено Гельсінськими угодами.

V. Вивчення нового матеріалу

1. Використовуючи прийом «Географічна лабораторія» учитель ділить учнів на дві групи та пропонує учням з’ясувати зміст поданих понять за допомогою різних джерел географічної інформації: Децентралізація, урбанізація, субурбанізація, агломерація

Рис.4.2. Адміністративно-територіальний устрій України

2. Учитель ділить учнів на 3 команди і кожній з них доручає дослідження одного з чинників впливу на економічний розвиток власного району (*працересурсиний потенціал, науково-технічний, природно-ресурсний*), який обирають шляхом жеребкування. Учитель роздає учням атласи і наголошує на те, що дане завдання потрібно буде представити кожній команді, учні формують табличку, а потім обмінюються даними та записують інформацію.

VI. Практичне застосування вивченого (формування умінь і навичок)

За допомогою прийому "Вірю - не вірю" учитель називає певні твердження, з якими інші учні класу або погоджуються або ні. Якщо не погоджуються, то пояснюють чому і дають вірну відповідь

В Україні відбулось укрупнення районів (Так)

Населені пункти в Україні поділяються на міста, селища та села(Так)

Адміністративна реформа не надає повноважень органам місцевого самоврядування (Ні)

Україна має вигідне дуже вигідне географічне положення, яке сьогодні ускладнилось через воєнну агресію росії(Так)

Метою проведення реформи децентралізації є формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади (Так)

VII. Закріплення, систематизація та узагальнення вивченого

За допомогою прийому «Хмара слів » учитель задає учням декілька питань на закріплення теми, а вони формують хмару слів.

Учитель аналізує рівень засвоєння навчального матеріалу учнями. Оцінює роботу учнів на уроці, враховуючи їхню активність на уроці.

VI. Домашнє завдання

Підготуйте проект на тему «Децентралізація у моєму районі».

ВИСНОВКИ

В магістерській роботі досліджено суспільно-географічні аспекти реформування адміністративно-територіального устрою України, особливості функціонування районної та низової ланок АТУ на прикладі Червоноградського району та подано методичні рекомендації щодо вивчення проблематики в середній школі.

Конкретна тема складна і багатогранна, над її дослідженням працюють багато вчених різних галузей знань. Проаналізовано Концепцію реформування

місцевого самоврядування, її основні положення. Визначено, що реформа має як переваги, так і недоліки.

Децентралізація є важливою для самоуправління та створення найкращих соціально-економічних умов. Реформа працює в Україні у 2022 році в умовах війни з Росією: самоорганізація населення та місцевої влади в громадах стала важливим чинником опору. Тому після завершення війни підтримка та забезпечення самоврядування територіальних громад стане важливою умовою відбудови держави.

Досліджено, що проведення реформи відбувалося послідовно, було ліквідовано 490 районів та створено 136 нових. Детально описано укрупнення районів, які відбулись внаслідок нових територіальних змін. Акцентовано, що існує багато суперечливих моментів щодо складу окремих районів, включення тих чи інших поселень та громад до їхнього складу, а також в окремих випадках – й вибору центрів районів. Не узгоджено й досі, яким чином будуть фінансуватися райони, якими будуть їхні повноваження.

Було визначено етапи формування територіальних громад та досліджено передумови для створення спроможних громад. Укрупнення відбулося довкола райцентрів, інших міських поселень, рідше – довкола великих сіл. Загалом по Україні з усієї кількості територіальних громад (1469), 413 – міські (з них 23 громади, об'єднані довкола обласних центрів, 113 – новими райцентрами), 448 – селищні, 613 – сільські. За фінансовими показниками діяльності громад у 2020-2021 рр. більшість з них виявилися успішними. У 2022 році, з початком повномасштабної війни Росії проти України перед українськими громадами постали непередбачувані виклики. Багато поселень північно-східних, південних регіонів зазнали масштабних руйнувань соціально-економічної інфраструктури, людських втрат. Серед них – одні з науспішних громад (Енергодарська та Запорізька, Галицинівська і Миколаївська, Богодухівська і Харківська, Музиківська та інші). Ці громади потребуватимуть значних фінансових вливань для відбудови для забезпечення безпеки.

Вивчено суспільно-географічні аспекти реформування АТУ на прикладі Червоноградського району. Район на сьогодні набуває все важливішого значення в Львівській області. Природні умови сприятливі для розвитку, рельєф місцевості є здебільшого рівнинним, сприяє компактному розміщенню населення. Поклади кам'яного вугілля сприяють розвитку у районі гірничодобувної промисловості. Гідрологічна мережа Червоноградського району розвинута добре, головно представлена річкою Західний Буг з притоками Рата, Солокія, Варяжанка та іншими малими річками. Ґрунти району є найродючішими у Львівській області адже тут розміщена велика кількість чорноземів. Також переважають на території сірі лісові, дерново підзолисті, лучні та торфово-болотні ґрунти. Встановлено цікаві туристичні маршрути Жвирка — Тартаків — Великий ліс — Сокаль. Мета маршруту полягає у тому що, туристи за подолання відносно невеликої відстані отримають загальні враження та знайомляться з цікавими атракціями власного району. Маршрут буде поєднувати як навчальну, так і пізнавальну мету.

Перспективність розвитку району визначається тим, що він має вигідне географічне положення, наявні пункти пропуску на кордоні з Польщею, а також відповідну ресурсну базу. Багато підприємств функціонують та забезпечують роботою місцеве населення. Червоноградський район має добре розвинену транспортну мережу. Його розміщення сприяє розвитку прикордонної торгівлі, перспективним є вкладення коштів у прикордонну інфраструктуру, а також у туристичну індустрію. Важливим завданням буде впровадження інноваційних механізмів у введені бізнесу, та покращенню життя місцевих територіальних громад.

Було розроблено методичні рекомендації для 8 та 11 класів, відповідно до програми Нової української школи. У 2020 році відбулись докорінні зміни у адміністративно-територіальному поділі держави, що потребує внесення змін до змісту відповідних тем та коректив щодо методичних аспектів вивчення

проблематики АТУ України в шкільних курсах “Географічний простір Землі”, “Україна в світі” та інтегративних курсах, що викладатимуться в рамках НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні / За ред.: В. В. Кравченка, М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. – Київ: Атіка, 2007. – 864 с.

2. Барановський М. О. Демографічний потенціал центрів територіальних громад регіонів Українського Полісся як важливий чинник ефективності адміністративно-територіальної реформи / М. О. Барановський // Регіон-2016 : стратегія оптимального розвитку: Матеріали Міжн. наук-практ. конф., Харків, 10-11 листопада 2016 р. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. – С. 17–20.
3. Бюджет Червоноградської громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://chg.gov.ua/Biudzhhet-gromady>
4. Войтків П, Гурський Р. Сучасний стан та використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення Червоноградського району Львівської області/ Матеріали Міжн. наук-практ. конф., Львів, 2022 р. – Х. : ЛНУ ім. Франка 20. – С. 60-65.
5. Голубко В. Є., А. В. Середяк, Р. Я. Генега. Історичне краєзнавство. Напрями та методи історико-краєзнавчих досліджень: МОНМС України. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 305 с.
6. Гравітаційні сховища енергії в шахтах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vir.uan.ua/gravitatin-skovichchi-energy-in-mines/>
7. Децентралізація для всіх: від загальної інформації до конкретних порад / Анатолій Ткачук. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 52 с.
8. Дністрянський М. С. Україна в політико-географічному вимірі / М.С. Дністрянський. – Львів, Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка., 2000. – 310 с.
9. Загальна гідрологія: підручник / за ред. В.К. Хільчевський, О.Г. Ободовський, В.В. Гребінь та ін. – Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 399 с.
10. Заставецька Л. Принципи формування і механізми функціонування нових територіальних громад і систем розселення у процесі реформування адміністративно-територіального устрою України / Леся Заставецька // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія Географія. – Вип. 673-674. – С. 95-100.

11. Заставецька О. В. Географічні засади формування територіальних громад у світлі нового адміністративно-територіального устрою України / О. В. Заставецька, Т. Б. Заставецький // Наук. зап. ТНПУ. Серія: Географія. – 2005. – № 2. – С. 10–13.

12. Карта нових районів України: хто і кого поглинув [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53479200>

13. Лабінська Г. Топоніміка : навч. посібник / Галина Лабінська. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 274 с.

14. Львівський музей історії релігії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.museum.lviv.ua/filii-muzeiu>

15. Маринич О. М. та ін. Географічна енциклопедія України в 3-х томах. Київ. 1990. 480 с

16. Місцеві бюджети [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/_16360623127390/sheet0

17. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування на 10.10.2019 // Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/477/10.10.2019.pdf>

18. Остапенко П. Атлас адміністративно-територіального устрою України. Новий районний поділ та територіальні громади: 2020 / Павло Остапенко, Роман Перхалюк, Олександр Бончковський, Станіслав Остапенко. – Київ. – 2020. – 56 с

19. Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку громад та територій України – Режим доступу: <https://www.minregion.gov.ua/about/>

20. Офіційний сайт Великомоствівської територіальної громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vmgromada.gov.ua/pro-gromadu-15-33-23-15-10-2019/>

21. Офіційний сайт Добротвірської територіальної громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dobrotvirska-gromada.gov.ua/>

22. Офіційний сайт Лопатинської територіальної громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://lopатыnska-gromada.gov.ua/istorichna-dovidka-17-58-26-28-01-2019/>

23. Офіційний сайт Сокальської територіальної громади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sokal-rada.gov.ua/Pro-gromadu/stor-1>

24. Офіційний сайт Червоноградського міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [URL:https://www.chervonograd-city.gov.ua/istoria.php](https://www.chervonograd-city.gov.ua/istoria.php)

25. Політична географія України Дністрянський М. С. ”Стор. 128-175 https://shron1.chtyvo.org.ua/Dnistrianskyi_yroSlav/Politychna_heohrafiia_Ukrainy.pdf]

26. Портал об'єднаних громад України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://gromada.info/>

27. Портал спроможності територіальних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [URL:https://tdukr.maps.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=47f24b79311f44e2863eabe27ccbdc81&fbclid=IwAR3NdmVaXZD_ojyJnqt41UF01jJ5eOuNZLfJALas hZLhfl2mg8w5cdv0ohk#](https://tdukr.maps.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=47f24b79311f44e2863eabe27ccbdc81&fbclid=IwAR3NdmVaXZD_ojyJnqt41UF01jJ5eOuNZLfJALas hZLhfl2mg8w5cdv0ohk#)

28. Постанова “Про внесення змін до Методики формування спроможних територіальних громад” від 24 січня 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-metodiki-formuvannya-spromozhnih-teritorialnih-gromad-i240120-34> /

29. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

30. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 / Кабінет Міністрів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF#Text>

31. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р Київ/ Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

32. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова Верховної Ради України № 807-ІХ від 17.07.2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-IX#Text>

33. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Червоноградського району на 2021-2023 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.chervonograd-rda.gov.ua/Sotsialno-ekonomichnyi-rozvytok/Chgrda658?fbclid=IwAR14O2BWrTeZrsk1S_9Js5X57REFYQbqIIW0jMTzprZRwruzI5D7iGbdA

34. Проєкт “Єднає нас Буг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.smartnews.com.ua/proyekt-yednaye-nas-bug-predstavlyly-na-lvivskomu-mizhnarodnomu-forumi-industriyi-turyzmu-ta-gostynnosti/>

35. Промисловий проєкт InPark [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://4.inpark.com.ua/>

36. Природа Львівської області за редакцією К.І. Геренчука. Львів: Вища школа, 1972. 151 с

37. Реформа децентралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>

38. Рудько Г.І, Іванов Є.А, Ковальчук І.П. Гірничопромислові геосистеми західного регіону України. Київ. 2019. 116с

39. Склярська О. Утворення об’єднаних територіальних громад в контексті впливу на розвиток поселень (на прикладі Львівської області) / Оксана Склярська // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2017. – Вип. 50. – С. 325-333

40. Соціально-економічна географія України / за ред. О.І. Шаблія. – Львів, Світ. 1994. – 606 с.
41. Стогова, О.В. Адміністративно-територіальна реформа в Україні як складова процесу децентралізації влади / О.В. Стогова // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки: збірник наукових праць. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2017. – Вип. 2(14). – С. 207-216
42. Стратегія розвитку Червоноградської громади до 2027 р. і Плану реалізації на 2022-2024 рр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.chg.gov.ua/Strategiia-rozvytku-gromady/CHG-3583>
43. Туристичний портал Червонограда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://krystynopol.info/na-ekskursiyu-v-shahtu/>
44. Baranovskyi M., 2020. Subregional level of administrative and territorial reform in Ukraine: debatable aspects. *Visnyk Kyivskogo nacionalnogo universytetu imeni TarasaShevchenka, Geografiya* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Geography], 1/2 (76/77), 37-43.

ДОДАТКИ

Додаток А

Райони та кількість громад за областями за результатами реформи АТУ

Область	Райони (центр)	Площа, тис. км.кв.	К-ть населення, тис. осіб	К-ть громад	сіль- ські	сели- щні	міські
Вінницька	Вінницький	6,9	657,6	16	6	7	3
	Гайсинський	5,67	243,3	14	3	4	7
	Жмеринський	2,6	165,8	8	3	1	4
	Могилів-	3,2	146,9	7	2	3	2
	Подільський						

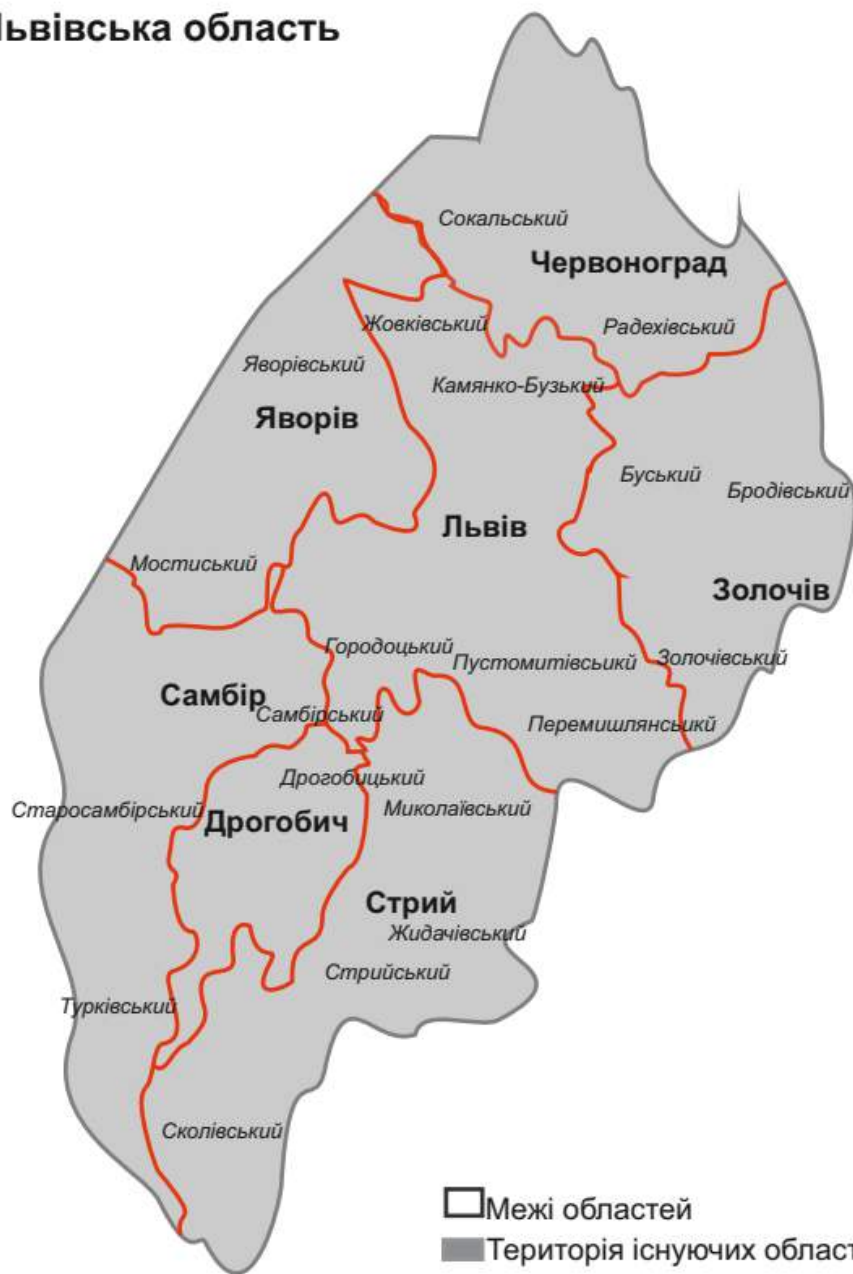
	Тульчинський	3,9	157,2	9	1	6	1
	Хмільницький	3,7	188,0	9	3	1	5
Волинська	Володимир-Волинський	2,6	174,7	11	3	2	6
	Камінь-Каширський	4,7	132,4	5	1	2	2
	Ковельський	7,6	271,0	23	2	9	12
	Луцький	5,3	457	15	5	5	5
Дніпроперовська	Дніпровський	5,6	1179,3	17	3	6	8
	Кам'янський	4,8	439,0	12	6	4	2
	Криворізький	5,7	772,3	15	3	3	9
	Нікопольський	3,2	262,6	8	3	3	2
	Новомосковський	3,5	171,7	8	2	3	3
	Синельниківський	6,6	208,3	19	2	7	10
	Павлоградський	2,4	173,3	7	2	1	4
Донецька	Бахмутський	1,8	211,4	7	6	0	1
	Волноваський	4,5	146,0	8	1	3	4
	Краматорський	5,2	568,0	12	7	3	2
	Маріупольський	2,6	521,1	5	1	3	1
	Покровський	4,0	402,7	14	9	3	2
	Горлівський*	2,47	690,6	9	9	0	0
	Донецький*	2,9	1503,0	6	6	0	0
	Кальміуський*	3,1	122,6	5	3	2	0
Житомирська	Бердичівський	3,0	163,6	10	1	3	6
	Коростенський	11,1	262,1	13	4	4	5
	Житомирський	10,5	622,7	31	4	12	15
	Новоград-Волинський	5,2	171,7	12	2	3	7
Закарпатська	Берегівський (Берегове)	1,59	209,2	10	2	3	5
	Мукачівський	2,05	254,6	13	1	4	8
	Рахівський	1,87	82,8	4	1	2	1
	Тячівський	1,87	185,3	10	1	5	4
	Ужгородський	2,36	255,8	14	3	2	9
	Хустський	3,18	269,1	13	2	2	9
Запорізька	Бердянський	4,5	183,9	8	2	2	4
	Василівський	4,4	188,7	11	4	2	5
	Запорізький	4,6	874,2	17	2	4	11

	Мелітопольський	7,0	286,6	16	1	7	8
	Пологівський	6,8	172,5	15	5	3	7
							35
Івано-Франківська	Верховинський	1,3	30,7	3	0	1	2
	Івано-Франківський	3,9	560,1	20	6	6	8
	Калуський	3,6	286,5	13	3	5	5
	Коломийський	2,5	280,0	13	3	5	5
	Косівський	0,8	85,7	5	1	2	2
	Надвірнянська	1,9	130,6	8	2	3	3
							25
Київська	Білоцерківський	6,5	443,4	13	5	4	4
	Бориспільський	3,9	203,7	11	3	0	8
	Броварський	2,9	240,7	8	2	5	1
	Бучанський	1,5	339,5	11	3	6	2
	Вишгородський	6,9	130,1	7	2	3	2
	Обухівський	3,5	229,8	8	7	1	0
	Фастівський	2,9	180,9	9	2	4	3
							20
Кіровоградська	Голованівський	4,2	124,9	10	2	5	3
	Кропивницький	9,7	448,1	17	4	4	9
	Новоукраїнський	5,2	142,7	13	4	2	7
	Олександрійський	5,4	229,8	9	2	5	2
							21
Луганська	Сватівський	5,3	80,9	7	1	5	1
	Сєверодонецький	2,7	375,8	6	6	0	0
	Старобільський	6,9	129,2	8	1	5	2
	Щастинський	3,4	81,2	5	1	3	1
	Алчевський*	2,0	442,8	3	3	0	0
	Довжанський*	2,1	207,7	2	2	0	0
	Луганський*	2,1	535,2	3	3	0	0
	Ровеньківський*	2,1	286,8	3	3	0	0
							4
Львівська	Дрогобицький	1,5	239,0	5	3	2	0
	Золочівський	2,9	163,3	7	3	3	1
	Львівський	5,0	1150,4	23	10	5	8
	Самбірський	3,3	227,7	11	7	1	3
	Стрийський	3,8	327,7	14	7	3	4
	Червоноградський	3,0	233,0	7	5	2	0
	Яворівський	2,4	181,0	6	4	1	1
							17
Миколаївська	Баштанський	6,7	140,5	12	2	3	7
	Вознесенський	6,1	182,5	13	2	5	6
	Миколаївський	7,4	656,3	19	3	6	10
	Первомайський	3,8	151,8	8	1	4	3

							26
Одеська	Березівський	5,5	109,4	16	1	4	11
	Білгород-Дністровський	5,2	201,4	17	2	2	13
	Болградський	4,6	154,5	10	2	2	6
	Ізмаїльський	3,4	206,2	5	4	1	1
	Одеський	3,9	1376,0	22	5	6	11
	Подільський	7,1	229,9	12	4	5	3
	Роздільнянський	3,6	104,2	9	1	5	3
							48
Полтавська	Кременчуцький	6,1	399,4	12	3	4	5
	Лубенський	5,5	192,6	7	4	2	1
	Миргородський	6,3	208,0	17	3	5	9
	Полтавський	11,0	600,5	24	5	8	11
							26
Рівненська	Вараський	3,3	139,0	8	1	3	4
	Дубенський	3,3	170,4	19	2	3	14
	Рівненський	7,2	635,0	26	6	4	16
	Сарненський	6,2	213,0	11	2	3	6
							40
Сумська	Конотопський	5,2	204,2	8	4	1	3
	Охтирський	3,2	125,6	9	3	3	3
	Роменський	3,9	113,7	8	1	2	5
	Сумський	6,5	449,4	16	3	4	9
	Шосткинський	5,1	188,5	10	4	5	1
							21
Тернопільська	Кременецький	2,6	144,7	8	4	1	3
	Тернопільський	6,2	567,0	25	7	7	11
	Чортківський	5,0	334,2	22	7	9	6
							20
Харківська	Богодухівський	4,5	128,4	5	2	3	0
	Ізюмський	5,9	181,6	8	3	2	3
	Красноградський	4,9	108,9	6	1	3	2
	Купянський	6,2	137,2	8	1	3	4
	Лозівський	4,0	154,6	5	2	2	1
	Харківський	2,6	1672,8	15	5	7	3
	Чугуївський	4,8	202,2	9	3	6	0
							13
Херсонська	Бериславський	4,8	99,1	11	1	5	5
	Геніченський	6,5	122,4	4	1	3	0
	Каховський	6,3	224,7	15	3	7	5
	Скадовський	5,3	127,0	9	2	3	4
	Херсонський	3,7	464,4	10	2	2	6
							20
Хмельницький	Кам'янець-Подільський	4,5	291,0	15	2	6	7
	Хмельницький	10,7	687,0	27	5	11	11

Районний поділ Львівської області в результаті проведення АТУ

Львівська область

Назва	Населення (тис. осіб)
Дрогобицький	239
Золочівський	163,3
Львівський	1124,5
Самбірський	227,7
Стрийський	327,7
Червоноградський	233
Яворівський	206,9

- Межі областей
- Територія існуючих областей
- Межі одиниць АТУ субрегіонального рівня

Перелік об'єктів ПЗФ Червоноградського району

Назва об'єкта ПЗФ	Тип	Площа, га	Адміністративне розташування та місцезнаходження об'єкту ПЗФ	Назва підприємства, установи - землекористувача (землевласника), у відані якого знаходиться об'єкт ПЗФ
<i>Ботанічний заказник</i>				
Волицький		150.0000	Червоноградський р-н, Волицьке л-во, кв.22 (в.3), 23 (в.2), 24 (в.2)	ДП "Рава-Руський лісгосп"
<i>Ландшафтний заказник</i>				
Федорівка		1409.0000	Червоноградський р-н, Сокальське л-во, кв.72-88	ДП "Радехівський лісгосп"
<i>Лісові заказники</i>				
Великий ліс		1649.0000	Червоноградський р-н, Радехівський р-н, Сокальське л-во, кв.44-55, 57-71	ДП "Радехівське лісове господарство"
Нивки		0.5000	Червоноградський р-н, Великомоствівська МР, Сокальське ДЛГП "Галсільліс", Реклинецьке л-во, кв.27	Сокальське ДЛГП "Галсільліс"
<i>Заповідні урочища</i>				
Борове		25.0000	Червоноградський р-н, Великомоствівське л-во, кв.16, в.5,16	ДП "Жовківський лісгосп"
Великомоствівське		27.0000	Червоноградський р-н, Великомоствівське л-во, кв.20, в.4	ДП "Жовківський лісгосп"
Борок		34.0000	Червоноградський р-н, Сокальське л-во, кв.40, в.3, кв.43, в.2	ДП "Радехівський лісгосп"

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва

Парк XVIII ст.	5.0000	Червоноградський р-н, с.Тартаків	Тартаківська СР
----------------	--------	-------------------------------------	-----------------

Ботанічні пам'ятки

Віковий ясен	0.0500	м. Сокаль, біля церкви	Сокальська міська рада
--------------	--------	---------------------------	------------------------

Дуб Длань Русі	0.0000	с. Велике Червоноградський р-ну, Бендюзьке л- во, кв. 62 (6)	ДП "Радехівське ЛГ"
----------------	--------	---	---------------------

(Електронний ресурс. URL:deplv.gov.ua/)

Додаток Г

Природний приріст населення Червоноградського району

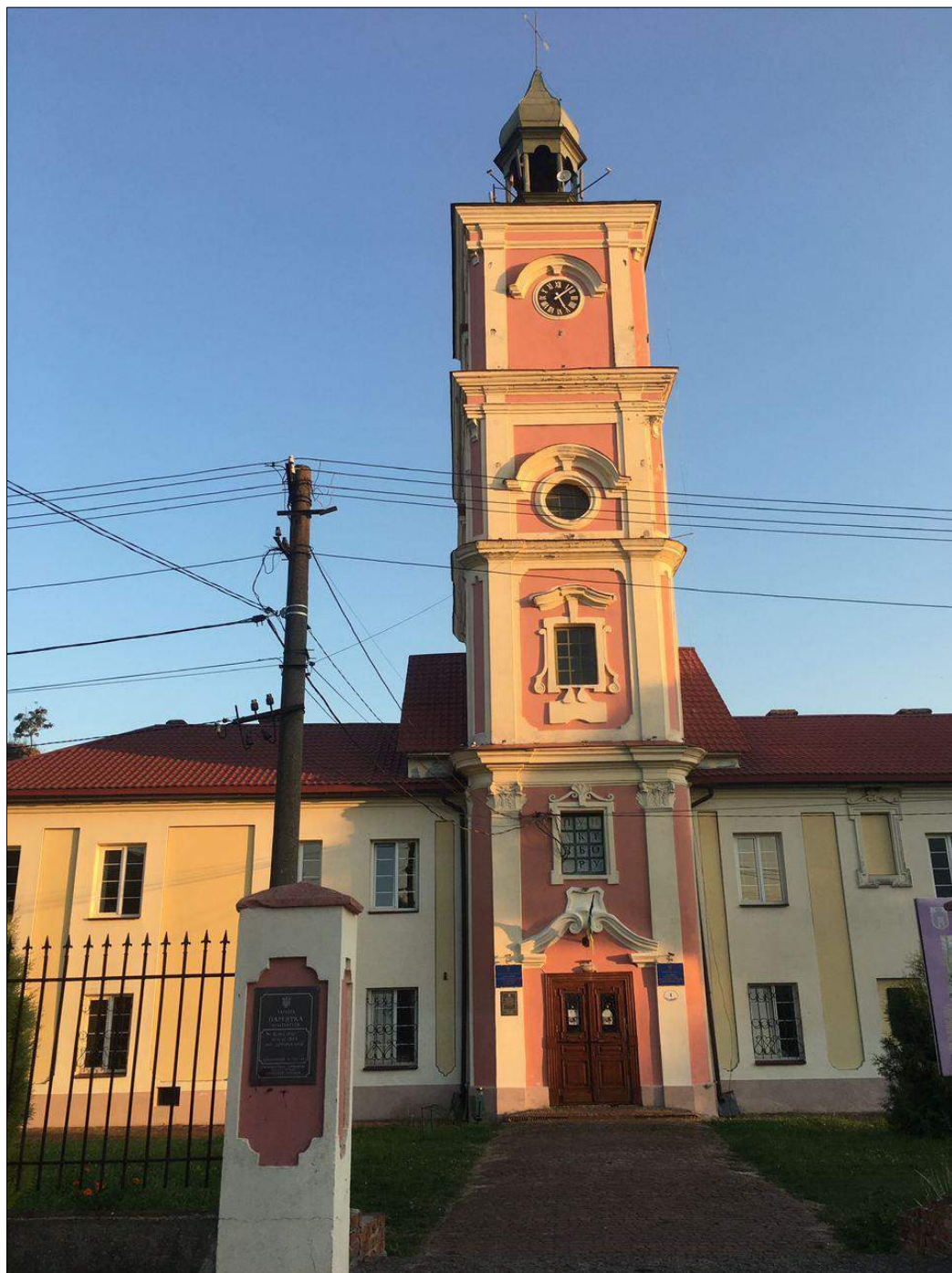
	Живонароджені			Померлі			Природний приріст, скорочення (-)		
	Міська та сільська місцевість	міська	сільська	міська та сільська місцевість	міська	сільська	міська та сільська місцевість	міська	сільська
Червоноградський район 2021									
Обидві статті, осіб	1606	841	765	3888	2081	1807	-2282	-1240	-1042
чоловіки, осіб	846	456	390	1965	1050	915	-1119	-594	-525
жінки, осіб	760	385	375	1923	1031	892	-1163	-646	-517
Обидві статті на 1000 осіб наявного населення	7,1	6,4	8,0	17,1	15,8	18,8	-10,0	-9,4	-10,8

(Електронний

ресурс.

URLatabase.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Dialog/statfile_n.asp?lang=1:)

Белзька ратуша

Палац Лянцкоронських (Тартаків)

Палац Потоцьких у Червонограді (Кристинопільський палац)

Електронний ресурс. URL: <http://www.museum.lviv.ua/>